MINISTERSTWO
SPRAW WEWNĘTRZNYCH
I ADMINISTRACJI

UNIWERSYTET ŁÓDZKI

Jolanta Kowalska • Arkadiusz Kaźmierczak

ZASADA FAIR PLAY JAKO WARTOŚĆ WYCHOWAWCZA W EDUKACJI SZKOLNEJ I W PRZECIWDZIAŁANIU CHULIGAŃSTWU NA STADIONACH

Raport z badań w ramach projektu pilotażowego „JESTEM FAIR" realizowanego w łódzkich szkołach

WARSZAWA 2010

MINISTERSTWO SPRAW WEWNĘTRZNYCH I ADMINISTRACJI
WYDZIAŁ PROFILAKTYKI I WSPÓŁPRACY ZE SPOŁECZEŃSTWEM
DEPARTAMENT ANALIZ I NADZORU

UNIWERSYTET ŁÓDZKI
WYDZIAŁ NAUK O WYCHOWANIU
PRACOWNIA WYCHOWANIA FIZYCZNEGO I ZDROWOTNEGO

Zasady fair play jako wartość wychowawcza w edukacji szkolnej i w przeciwdziałaniu chuligaństwu na stadionach

Raport z badań w ramach projektu pilotażowego „JESTEM FAIR" realizowanego w łódzkich szkołach

JOLANTA E. KOWALSKA
ARKADIUSZ KAŹMIERCZAK

Październik 2010

Korekta redakcyjna
Departament Analiz i Nadzoru MSWiA

Opracowanie graficzne, skład i druk
Wydział Wydawnictw i Poligrafii
Centrum Szkolenia Policji w Legionowie

© Copyright by Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji
Warszawa 2010

ISBN 978-83-62455-08-9

Wydawnictwo Centrum Szkolenia Policji w Legionowie
Zam. nr 86/2010; nakład 4000 egz.

Spis treści

Adam Rapacki, SŁOWO WSTĘPNE 5

Grzegorz Michalski, KILKA SŁOW O PROJECIE NAUKOWO-
-METODYCZNYM „JESTEM FAIR" 6

WSTĘP 9

1. EDUKACJA OLIMPIJSKA I ZASADA FAIR PLAY JAKO EDUKACYJNA WARTOŚĆ 11
   1.1. Idea olimpizmu humanistyczną wartością współczesnego świata 11
   1.2. Fair play jako wartość wychowawcza 13

2. KIBICE PIŁKI NOŻNEJ W POLSCE – ZARYS PROBLEMATYKI 15

3. PROPAGOWANIE IDEI FAIR W SPORCIE I W ŻYCIU JAKO SZANSA NA WYCHOWANIE DO KULTURALNEGO ODBIORU WIDOWISKA SPORTOWEGO 18

4. CELE I ZAŁOŻENIA PROJEKTU PILOTAŻOWEGO „JESTEM FAIR" 20

5. ZAŁOŻENIA METODOLOGICZNE BADAŃ 27
   5.1. Cel badań 27
   5.2. Problemy badawcze 27
   5.3. Hipotezy badawcze 27
   5.4. Metody, techniki i narzędzia badawcze 28
   5.5. Teren i materiał badań 29

6. WYNIKI BADAŃ 34
   6.1. Stosunek badanych wobec zasad fair play w sporcie i w życiu przed i po rozpoczęciu projektu „Jestem fair" 34
   6.2. Postrzeganie idei fair play w aspekcie zdrowia, przestrzegania przepisów, odpowiedzialności i równości szans w sporcie i w życiu przed i po rozpoczęciu projektu „Jestem fair" 39
   6.3. Weryfikacja hipotez i wnioski 52

7. PODSUMOWANIE 53

BIBLIOGRAFIA 55

ZAŁĄCZNIKI 56

Słowo wstępne

Szanowni Państwo,

Raport z realizacji pilotażowego programu „Jestem Fair" w łódzkich szkołach, opracowany przez przedstawicieli Uniwersytetu Łódzkiego przy współpracy z Ministerstwem Spraw Wewnętrznych i Administracji, jest próbą spojrzenia na zasadę fair play, jako istotną wartość wychowawczą w edukacji szkolnej i w przeciwdziałaniu chuligaństwu na stadionach.

Głównym naszym celem podczas realizacji tego programu, było propagowanie pozytywnych zasad kibicowania wśród dzieci i młodzieży szkolnej – eliminujących liczne uprzedzenia i pokonywanie stereotypów.

Pragnę wyrazić przekonanie, że opracowanie to pozwoli wszystkim zainteresowanym ograniczaniem niewłaściwych zachowań na stadionach na bliższe poznanie uwarunkowań tego typu zachowań, możliwości ich zapobiegania, a także wskaże kierunki działania. Biorąc pod uwagę zbliżające się Mistrzostwa Europy w Piłce Nożnej EURO 2012 istotne jest popieranie inicjatyw profilaktycznych i jak najszersze ich propagowanie nie tylko w Łodzi, ale na terenie całej Polski.

Serdecznie dziękuję koordynatorowi projektu Pani dr Jolancie E. Kowalskiej z Pracowni Wychowania Fizycznego i Zdrowotnego Wydziału Nauk o Wychowaniu Uniwersytetu Łódzkiego oraz Panu dr. hab. Grzegorzowi Michalskiemu Dziekanowi Wydziału Nauk o Wychowaniu Uniwersytetu Łódzkiego za ogromny wkład sił i serca w realizację projektu. Pragnę także bardzo podziękować wszystkim innym osobom zaangażowanym w działania podejmowane w ramach programu „Jestem Fair".

Szczególne podziękowania należą się dzieciom i młodzieży uczestniczącym w programie. Jestem przekonany, że zasady kibicowania przekazane przez prowadzących zajęcia oraz dobra zabawa podczas zawodów, utrwaliły we wszystkich zasadę fair play.

Podsekretarz Stanu w MSWiA

Adam Rapacki

Kilka słów o projekcie naukowo-metodycznym „Jestem fair”

We współczesnym świecie ważne miejsce w różnych obszarach działalności zajmuje idea fair play, której treść, a przede wszystkim przesłanie wyznacza i reguluje funkcjonowanie jednostek oraz całych grup społecznych. Odwołują się do niej nie tylko działacze klubów i organizatorzy imprez sportowych, ale także przedsiębiorcy i praktycy życia społecznego. Wystarczy wspomnieć o takich ogólnopolskich przedsięwzięciach, jak: konkurs dla samorządów „Gmina Fair Play”, program „Przedsiębiorstwo Fair Play”, standard zarządzania zasobami ludzkimi „Zatrudnienie Fair Play”. Przykłady te pokazują, że kategoria ta stanowi źródło i silną motywację do takiego ukształtowania przestrzeni i relacji międzyludzkich, dla których podstawą będzie tzw. „czysta i jasna gra”, z definicji eliminująca nastawienie i postawy antyspołeczne. Pogląd ten znajduje potwierdzenie w wynikach badań naukowych, które wykazały, że zasada fair play zawiera w sobie doniosły potencjał oddziaływania społecznego i jest nośnikiem fundamentalnych wartości wychowawczych. Odwołująca się do niej praktyka edukacyjna z jednej strony podkreśla znaczenie kodeksu aksjologicznego w rywalizacji sportowej, z drugiej – upowszechnia wynikające z niego etyczne normy zachowania w szeroko pojętym życiu pozasportowym. Tak odczytana i rozumiana pedagogia stanowiła podstawowe założenie oraz uzasadnienie do przygotowania przez pracowników naukowych Pracowni Wychowania Fizycznego i Zdrowotnego Uniwersytetu Łódzkiego projektu naukowo-metodycznego pn. „Jestem fair”, który – po podpisaniu w październiku 2009 r. porozumienia pomiędzy Ministerstwem Spraw Wewnętrznych i Administracji a Wydziałem Nauk o Wychowaniu UŁ – został m.in. wpisany na listę przedsięwzięć realizowanych przez Polskę w ramach przygotowań do organizacji Mistrzostw Europy w Piłce Nożnej w 2012 r. Potraktowany jako program pilotażowy został zaadresowany do dzieci kończących szkołę podstawową i miał za zadanie propagowanie idei fair play w sporcie, na stadionie i w codziennym życiu. Realizacji tych zadań służyło wykorzystanie szeregu form i metod oddziaływania wychowawczego, między innymi zajęcia warsztatowe przeprowadzane przez studentów pedagogiki oraz policjantów z Komendy Miejskiej w Łodzi oraz działaczy Stowarzyszenia „Projekt Polska”, spotkania w szkołach z piłkarzami łódzkich klubów ŁKS i Widzew, zajęcia terenowe na stadionach piłkarskich oraz na tzw. „Orliku”.

Oddane do rąk czytelników wydawnictwo jest raportem, który stanowi szczegółowy zapis podjętych działań i wyników badań przeprowadzonych w ramach projektu pilotażowego „Jestem fair” realizowanego w łódzkich szkołach. Z jego lektury możemy się dowiedzieć, jaką siłę wychowawczą niesie z sobą idea fair play oraz w jakim stopniu i zakresie stanowi ona edukacyjny przekaz, a zarazem środek oddziaływania, który umożliwia zwalczanie wśród dzieci i młodzieży patologicznych postaw rasizmu, ksenofobii i antysemityzmu, a także,

na ile i jak dalece ułatwia upowszechnianie w codziennym postępowaniu nastolatków postawy tolerancji, w którą jest wpisane zrozumienie dla inności w ogóle; dla innej kultury i innego wyznania.

Dobrze się więc stało, że Wydział Nauk o Wychowaniu Uniwersytetu Łódzkiego podjął realizację programu profilaktycznego „Jestem fair", wpisując się jako instytucja naukowa i edukacyjna w rozwiązywanie najbardziej pilnych problemów i kwestii społecznych. Należy w tym miejscu wyrazić szczególną wdzięczność Podsekretarzowi Stanu w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych i Administracji Adamowi Rapackiemu oraz naczelnikowi Wydziału Profilaktyki i Współpracy ze Społeczeństwem Departamentu Analiz i Nadzoru w tym samym Ministerstwie – Elżbiecie Rusiniak, którzy dostrzegli potrzebę wykorzystania wiedzy i doświadczenia pedagogicznego pracowników naukowych i studentów Wydziału Nauk o Wychowaniu UŁ, umożliwiając tym samym zrealizowanie ważnej społecznie i wychowawczo inicjatywy naukowo-edukacyjnej, która – jak się wydaje – powinna być kontynuowana w następnych latach, biorąc przede wszystkim pod uwagę jej znaczenie w propagowaniu kultury zachowań najmłodszego pokolenia Polaków, tak w sporcie, na stadionach, jak i w innych obszarach życia i działalności.

Dziekan
Wydziału Nauk o Wychowaniu Uniwersytetu Łódzkiego

Prof. nadzw. dr hab. Grzegorz Michalski

Zdjęcie 1. Przygotowanie Sali na spotkanie z piłkarzami w SP nr 192[1]

WSTĘP

Działania Rady ds. Bezpieczeństwa Imprez Sportowych przy Ministerstwie Spraw Wewnętrznych i Administracji oparły się nie tylko na przygotowaniu do EURO 2012 czy zwalczeniu chuligaństwa na stadionach poprzez prewencję, ale także na profilaktyce oraz edukacji dzieci i młodzieży. Kształcenie uniwersyteckie przyszłych pedagogów idealnie wpisuje się w te zadania. I tak mając na uwadze mechanizmy działania grup kibicowskich, postanowiono wykorzystać wartość idei fair play – powszechnie akceptowanej – jako element edukacyjny w przeciwdziałaniu tego zjawiska.

Agresja kibiców wobec kibiców przeciwnych drużyn najczęściej jest podsycana podczas okresu dorastania, tzn. wiele złych zachowań w tym wieku wynika z negatywnych uprzedzeń, podsycanych nienawiścią wobec innych osób (kibiców klubów innych, niż nasz), przekazywanych w miejscach zamieszkania. Zdarza się, zwłaszcza w jednym mieście, gdzie są co najmniej dwa kluby sportowe, że na jednej ulicy od pokoleń ludzie potrafią się wyzywać, zaczepiać, bić tylko dlatego, że mieszkają w rewirze „przypisanym" danemu klubowi, szczególnie widoczne jest to tam, gdzie drużyny (zwłaszcza piłkarskie) grają w jednej lidze: Warszawa, Łódź, Kraków.

[1] http://widzew.pl/widzew.site/pl/wiadomosci/informacje/1163.html z dnia 22.09.2009.

Kierując się chęcią efektywnej promocji pozytywnych zachowań w sporcie i życiu w ramach idei „fair play" oraz kształtowania postaw poszanowania obowiązującego porządku prawnego, w szczególności w trakcie imprez masowych, w dniu 6 października 2009 r. Podsekretarz Stanu w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych i Administracji **Adam Rapacki** wspólnie z Dziekanem Wydziału Nauk o Wychowaniu Uniwersytetu Łódzkiego **prof. dr. hab. Grzegorzem Michalskim** podpisali porozumienie o współpracy w zakresie realizacji programu **profilaktycznego „Jestem fair".**

Na mocy zawartego porozumienia strony zobowiązały się m.in. do wdrożenia pilotażowego projektu „Jestem fair" na terenie miasta Łodzi oraz promowania programu na terenie całej Polski oraz aplikację o pozyskanie środków unijnych w ramach programu szczegółowego Unii Europejskiej na lata 2007-2013 Prawa Podstawowe i Obywatelstwo, przyjętego przez Radę UE w dniu 19 kwietnia 2007 r.

Twórcy programu zrealizowali jego założenia poprzez m.in. prowadzenie przez studentów zajęć warsztatowych w trzech szkołach w Łodzi w ramach godziny wychowawczej lub lekcji wychowania fizycznego, organizację turnieju piłkarskiego dla uczestników zajęć warsztatowych przez studentów na neutralnym boisku oraz konkursu na najlepszy kulturalny doping swojej drużynie, spotkania z piłkarzami i ekspertami[2].

***

Szczególne podziękowania składam Pani **Elżbiecie Rusiniak**, Naczelnik Wydziału Profilaktyki i Współpracy ze Społeczeństwem w Departamencie Analiz i Nadzoru w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych i Administracji, za motywowanie i pomoc w realizacji projektu oraz Panu doktorowi **Arkadiuszowi Kaźmierczakowi** – Kierownikowi Pracowni Wychowania Fizycznego i Zdrowotnego Wydziału Nauk o Wychowaniu Uniwersytetu Łódzkiego za okazane zaufanie i wsparcie.

Jolanta E. Kowalska
Autor i koordynator projektu „Jestem fair"

[2] http://www.mswia.gov.pl/portal/pl/2/7808/porozumienie_dotyczace_realizacji_programu_profilaktycznego_Jestem_Fair_podpisan.html

1. EDUKACJA OLIMPIJSKA I ZASADA FAIR PLAY JAKO EDUKACYJNA WARTOŚĆ[3]

W czasach kiedy jesteśmy świadkami masowego odrzucania i negowania autorytetów wychowawczych, we współczesnych systemach edukacyjnych wielu państw europejskich i pozaeuropejskich kreuje się wartości ponadczasowe, które nie straciły walorów pozytywnych relacji międzyludzkich i są akceptowane szczególnie przez dzieci i młodzież. Dzięki odejściu od jednolitych programów kształcenia, centralnie ustanowionych przez władze oświatowe, konsekwentnie poszukuje się najskuteczniejszych treści, metod, form organizacji szkolnego procesu dydaktyczno-wychowawczego. W tej sytuacji rodzi się pytanie, co może stanowić impuls inspirujący ucznia do współdziałania z nauczycielem na płaszczyźnie edukacyjnej i wychowawczej? Edukacja olimpijska i jej wartości są pozytywnie postrzegane przez dzieci i młodzież, mogą zatem stanowić alternatywną edukację w wychowaniu poprzez sport do zachowań pożądanych nie tylko w sporcie, na stadionach, ale i w życiu na co dzień[4].

1.1. Idea olimpizmu humanistyczną wartością współczesnego świata

Myśl olimpijska ze względu na swój wielowiekowy rodowód uległa wielu metamorfozom, zmieniając swoje kulturotwórcze i społeczne funkcje, od ekechejriji starożytnej Grecji, przez coubertenowski humanistyczny neoolimpizm do współczesnego uniwersalnego i globalnego olimpizmu. Ruch olimpijski zakładał budowę lepszego świata, wykluczając dyskryminację rasową, polityczną i społeczną. Kreując światopogląd humanistyczny olimpizm stał się muzą kultury fizycznej i sportu, nadając im wysoką rangę społeczną. Pomimo licznych wstrząsów i zagrożeń sceny politycznej podzielonego świata, festiwal sportu i przyjaźni młodzieży całego świata – w postaci Igrzysk Olimpijskich – trwa nieustannie co cztery lata. Zasługą takiego stanu jest z pewnością rygorystyczne przestrzeganie olimpijskiej konstytucji – Karty Olimpijskiej, która określa fundamentalne zadania ruchu olimpijskiego:

---

[3] Pełny tekst „Edukacja olimpijska i jej innowacyjna forma kształcenia studentów pedagogiki Uniwersytetu Łódzkiego" autorów A. Kaźmierczaka i J. Kowalskiej został umieszczony w monografii „Innowacje w edukacji akademickiej" red. J. Piekarski, D. Urbaniak-Zając, Wyd. UŁ, 2010, s. 335–343.

[4] Z. Żukowska, *Edukacja olimpijska młodzieży. Tradycje-teraźniejszość-perspektywy*, w: *Fair play. Sport. Edukacja*, red. Z. Żukowska, Wyd. Estrella, Warszawa 1996, s. 33–40.

- ✓ Olimpizm jest filozofią życia, chwalącą i łączącą w zrównoważoną całość jakość ciała, woli i umysłu. Łącząc sport z kulturą i edukacją, olimpizm dąży do stworzenia sposobu życia opartego na radości z wysiłku, wychowawczych wartościach dobrego przykładu i poszanowaniu uniwersalnych podstawowych zasad etycznych.
- ✓ Celem olimpizmu jest, aby sport służył harmonijnemu rozwojowi człowieka, z wizją propagowania miłującego pokój społeczeństwa i poszanowania ludzkiej godności.
- ✓ Uprawianie sportu jest prawem człowieka. Każdy musi mieć możliwość uprawiania sportu bez jakiejkolwiek dyskryminacji a w duchu olimpijskim, co wymaga wzajemnego zrozumienia w duchu przyjaźni solidarności i fair play.
- ✓ Każda forma dyskryminacji w stosunku do kraju lub osoby ze względu na rasę, wyznanie religijne, poglądy polityczne, płeć lub jakiegokolwiek innego względu jest niemożliwa do pogodzenia z przynależnością do Ruchu Olimpijskiego… (Międzynarodowy Komitet Olimpijski, Karta Olimpijska).

W dyskusji i rozważaniach nad edukacją olimpijską, główną jej treść stanowi idea olimpizmu łącznie z zasadą fair play, zaś bezpośrednim środkiem oddziaływań dydaktycznych i wychowawczych jest sport. Początki nowożytnego sportu przypadają na XIX wiek, tworząc wzniosłą historię na kanwie przeobrażeń społeczno-ekonomicznych, rozwoju przemysłu, techniki oraz ruchów narodowo-wyzwoleńczych tego okresu. Aktualnie sport należy do najbardziej reprezentatywnej i masowej dziedziny życia społecznego, będąc fenomenem cywilizacyjnym bez precedensu w całej historii współczesnej kultury. Sport stanowi przydatny element współczesnej kultury i wychowania, poprzez sytuacje, które nawiązują do szeroko pojętego humanizmu i zasady czystej i uczciwej rywalizacji. Według S. Wołoszyna przeciwstawianie się dehumanizacji sportu jest prawem i obowiązkiem każdego humanisty i pedagoga, nawet w sytuacji, kiedy podjęte działania chwilowo byłyby skazane na niepowodzenie. […] sport nie jest do pomyślenia poza humanizmem i nieskazitelnością etyczną, jest tym nieodłącznym składnikiem kultury humanistycznej, który posiada wartość perfekcjonistyczną (doskonałość) sam w sobie i sam dla siebie, czyli że posiada sam przez się najwyższy wymiar wychowawczy. Kto uprawia bowiem sport jako wartość autoteliczną (jako wartość samą w sobie), podejmuje tym samym największy wysiłek samowychowawczy; przezwyciężanie siebie, swoich słabości, dochodzenie w podjętym trudzie do perfekcji. W tym znaczeniu sport – od zarania kultury europejskiej – był nieodłączną częścią wychowania[5]. Pierre de Coubertin był przeświadczony, że sport olimpijski doskonali człowieka w wymiarze cielesnym i duchowym. W ten sposób nawiązywał do antycznego ideału „kaloskaiagathos", czyli piękny fizycznie i duchowo. W swojej działalności

[5] S. Wołoszyn, *O wychowaniu w sporcie*, w: *Wychowawcze aspekty sportu*, red. Z. Dziubiński, Warszawa 1993, s. 19.

naukowej dowodził, że kształtując silną wolę, szlachetne zachowania, szacunek dla przeciwnika, dobrowolną rezygnację z nieuczciwych sposobów wygrywania, sport może być środkiem wychowania moralnego, wolicjonalnego, intelektualnego i społecznego. Taką ideę propagował Pierre de Coubertin, nawiązując do rozwoju sportu z wychowaniem młodzieży, ufając w kulturotwórczą i wychowawczą rolę sportu. W tym wymiarze należy podkreślić, że filarem edukacji olimpijskiej stał się olimpizm Pierre de Coubertina, który można określić mianem pedagogiki olimpijskiej. Pedagogiki, która kreuje wartości humanistyczne w oparciu o etyczną wartość zasady fair play.

1.2. Fair play jako wartość wychowawcza

Współczesne pojęcie „fair play" w swoim rodowodzie nawiązuje do reguł i wartości zarówno z etosu rycerskiego, jak również ideału dworzanina epoki renesansu oraz norm wychowania „gentlemana" w szkolnictwie XIX-wiecznej Anglii[6]. Znaczenie tego pojęcia modyfikowano wraz z rozwojem cywilizacji oraz istniejącym systemem wartości społeczeństw.

Fair play jako wartość wychowawcza jest powszechnie akceptowana przez dzieci i młodzież, a więc dysponuje potencjałem pozytywnych bodźców pedagogicznych na osobowość wychowanka. Znaczenie czystej gry w rywalizacji sportowej, wzajemnych relacjach między ludźmi, w pracy, szkole, a także systemach politycznych i ekonomicznych wzrasta wprost proporcjonalnie do rozwoju współczesnej cywilizacji. Zasada fair play w pewnym sensie stała się kwalifikatorem działalności człowieka w wyżej wymienionych sferach, z drugiej zaś swoistym kryterium oceny jego zachowania i stylu życia. Zofia Żukowska określa zasadę „fair play" jako piękną, czystą grę, odnosząc ją do działań nie tylko zgodnych z przepisami, ale również wymienia kilka fundamentalnych reguł:

- regułę równości zewnętrznych warunków walki, określaną jako identyczność szans w rywalizacji,
- regułę świadomej rezygnacji z możliwości nieuczciwego zwycięstwa,
- regułę dobrowolnego podporządkowania się przepisom i tradycjom, czyli poszanowanie obowiązujących przepisów i reguł,
- regułę poszanowania dla przeciwnika w ramach obowiązujących zasad etycznych[7].

J. Lipiec podstawowe znaczenie zasady „fair play" sprowadza do określenia „nie wolno!". Nie wolno wygrywać w sposób nieuczciwy lub niezbyt czysty,

---

[6] W. Lipoński, *Celtycka geneza brytyjskiego fair play*, w: *Sport-Edukacja-Fair play*, red. Z. Żukowska, R. Żukowski, PTNKF, Warszawa 1996, s. 61–75.

[7] Z. Żukowska, *Klub Fair Play Polskiego Komitetu Olimpijskiego*, Wyd. Estrella, Warszawa 2009.

albowiem taki sposób zwycięstwa jest zaprzeczeniem radykalnie ujętej sprawiedliwości[8]. Z kolei W. Lipoński traktuje „fair play" jako skuteczny środek na dolegliwości współczesnego sportu, nawiązując do jego negatywnych zjawisk przejawiających się w brutalizacji, komercjalizacji, dopingu, korupcji i łamaniu podstawowych zasad czystej gry[9].

Podsumowując powyższe konstatacje, należy jednoznacznie stwierdzić, że zasada „fair play" uczy przede wszystkim:

- tolerancji dla ras, narodowości, religii;
- potrzeby doskonalenia siebie;
- pokojowego współistnienia między ludźmi;
- szacunku do innego człowieka;
- dobrowolnego poszanowania i respektowania norm i przepisów określających zasady współżycia społecznego;
- zaufania do innych ludzi i wiary w ich dobro.

Z pewnością zasada „fair play" mogłaby zająć naczelną pozycję we współczesnych nurtach pedagogicznych i edukacyjnych, stanowiąc funkcjonalny element polityki oświatowej XXI wieku.

[8] J. Lipiec, *Filozofia olimpizmu*, Wyd. Sprint, Warszawa 1999, s. 170.
[9] W. Lipoński, *Olimpizm dla każdego*, wyd. AWF, Poznań 2000.

2. KIBICE PIŁKI NOŻNEJ W POLSCE – ZARYS PROBLEMATYKI

Widowisko sportowe nie istniałoby, gdyby nie kibice. Należy jednak rozróżnić kibica i szalikowca – J. Dudała tak opisuje te dwie grupy: „Dzisiejszy kibic to osoba, która interesuje się sportem, czyta prasę sportową i śledzi transmisje z zawodów sportowych nadawane w radiu i telewizji. Z kolei pseudokibic to osoba, dla której mecze stanowią pretekst do wywołania awantury. Pseudokibice to osoby mające swą własną „Ligę chuliganów", w której najwyżej są oceniane grupy chuliganów często awanturujących się"[10]. „Korzenie tego co dziś nosi nazwę pseudokibicowania lub chuligaństwa stadionowego sięgają czasów Imperium Rzymskiego. Ludzie dopingujący wtedy wyścigi rydwanów toczyli ze sobą zaciekłe walki. Ubierali się także w stroje „swoich" zawodników w celu większej identyfikacji z nimi"[11].

Szalikowcy to pokolenia kibiców i 30 lat doświadczeń w dwóch różnych systemach polityczno-gospodarczych. Jako subkultura, konkurowali z jednymi subkulturami, np. punkami, a z drugimi (np. ze skinami) współpracowali i wiele od nich przejęli. Wszystkie te ruchy po pewnym czasie straciły swój impet i obecnie ideologia szalikowca opiera się na uczuciach: miłości i nienawiści. Pierwsze z tych uczuć skierowane jest do wybranej drużyny: pod pojęciem miłości mieści się wszelka konstruktywna działalność na rzecz głoszenia chwały swojemu zespołowi. Fan przeciwnej drużyny zaś, jak i sami piłkarze, to wróg – adresat wulgarnych okrzyków i przyśpiewek. Agresja wobec samego klubu pozostaje najczęściej na poziomie symbolicznym, natomiast agresja wobec kibiców przeciwnej drużyny przeradza się najczęściej w bijatykę – przed, w trakcie i po meczu. W ten sposób podkreśla się swoją obecność wobec wrogich kibiców innego klubu piłkarskiego. Często takie waśnie mają podłoże narodowe lub religijne: np. w Glasgow biją się kibice Celtic (katolicy) i Rangers (protestanci). W Hiszpanii – Barcelony (Katalonia) i Realu Madryt (Kastylia). W Polsce natomiast niechęć okazuje się „hanysom", czyli kibicom ze Śląska, oraz „Żydom", czyli kibicom ŁKS i Widzewa. Mianem „Żydzi" określani są również kibice Cracovii przez kibiców Wisły, którzy z kolei nazywani są „zomowskimi psami". Permanentna „kosa" trwa między Widzewem i Legią, a także regionalnie między Warszawą i Śląskiem. Często okazuje się nienawiść do „ukraińskiego" Motoru Lublin albo „białostockiej" Jagiellonii.

Głównym wrogiem każdego chuligana – bez względu na to jakiego klubu – jest policja (dowodem tego są częste bójki ze służbami prawa lub obraźliwe

[10] J. Dudała, *Fani-chuligani. Rzecz o polskich kibolach*, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 2004, s. 65.

[11] Tamże, s. 25.

piosenki o niej). Każda grupa powinna wstawić się w obronie ekipy, która „walczy" z policją („psami"). I nie mają tu znaczenia „zgody" i „kosy". Poza „zgodami" i „kosami" istnieją także układy, czyli coś pomiędzy „zgodą" a „kosą" – nie biją się, ani nie wspierają. Podział nie jest wyrazisty (czasem ulega zmianie), a do tego wszystkiego nie zawsze obowiązuje zasada, że przyjaciel mojego przyjaciela jest moim przyjacielem. I tak powstała np. Wielka Triada, nieformalna organizacja chuliganów stadionowych w Polsce, identyfikujących się z drużynami piłkarskimi Arki Gdynia, Cracovii Kraków i Lecha Poznań, mająca na celu stworzenie wspólnego frontu przeciwko innym chuliganom wrogich drużyn.

Pseudokibice skupieni w Wielkiej Triadzie czują do siebie sympatię i darzą się szacunkiem. Przejawia się to szczególnie podczas tzw. „meczów przyjaźni", kiedy to spotykają się dwie drużyny z tzw. Triady, kiedy np. przyjmują barwy klubowe przeciwników („podwójny szalik", wymieniają się kurtuazyjnymi pieśniami).

Stadiony nie pozostają jedynymi miejscami walk zwaśnionych fanów. Walki te toczą się również w drodze na mecz i z meczu. Stąd podróżujący po całym kraju kibice są eskortowani przez oddziały prewencji, a największym wyczynem chuliganów pozostaje wymanewrowanie policji. Osiągnięcia w tej „rywalizacji" są wpisywane w tzw. Lidze Chuliganów, w której miejsce zajmowane jest według kryteriów: liczebność „młyna" i jego prezentację, ilość kibiców uczestniczących w wyjazdach, rezultaty starć z innymi ekipami chuligańskimi, odpowiednie zainteresowanie mediów (ogólnopolskie najwyżej punktowane). Notowania Ligi publikują liczne „ziny" (z ang. fan-magaziny) często ograniczających się do relacji z „zadym". Poziom ich jest różny. Spośród licznych tytułów wyróżniał się już dzisiaj niewychodzący, gdyński „Polish Fans". Dużą popularnością cieszy się wydawany w Bełchatowie „To My Kibice" – pierwsze ogólnopolskie pisemko dostępne w komercyjnej sprzedaży (np. można je kupić w EPMIK-u). Pojawiają się także ziny wydawane na płytach CD. Wydawane są także czasopisma przez kluby bądź stowarzyszenia sympatyków, tj. „Nasza Legia", „Widzewiak" czy „Żółto-Niebiescy". Ligę Chuliganów znajdziemy także na licznych stronach internetowych.

Radosław Kowalski[12] podzielił szalikowców na siedem typów osobowych: animals, zadymiarz, official hooligans, ultras, szalikowiec, kibic, fanatyk. Trzy ostatnie typy osobowe szalikowców to kibice których łączy „miłość do sportu" (u „szalikowców" jako domena młodości, coś przejściowego) i niechęć do rozrób na stadionach, a różnią się zaangażowaniem i sposobem okazywania swoich klubowych sympatii. Z czterech pierwszych wymienionych, za najbardziej agresywnych uważa się „animalsów" i „zadymiarzy" – o niskiej świadomości społecznej, bez żadnych autorytetów (animals nie posiada żadnej wiedzy ani zainteresowań poza swoim tu i teraz, nie interesuje go nawet wynik meczu).

[12] R. Kowalski, *Potomkowie hooligana. Szalikowcy. Społeczno-kulturowe źródła agresji widowni sportowych*, Radom 2000, s. 33–35.

„Official i ultras hooligans" – fanatyczne przywiązanie do klubu. Różnica między nimi polega na tym, że „ultras" zajmują się oprawą meczów (race, petardy, przyśpiewki).

Najczęściej czytamy jednak o podziale kibiców na grupy: zwykli kibice, dla których najważniejszą rzeczą są sportowe emocje, „ultrasi", czyli grupa kibiców, która jest zaangażowana w doping i przygotowania oprawy (tj. kreatywnego wsparcia poprzez aranżacje choreograficzne i akustyczne) meczu swojej drużyny, oraz tzw. pikniki, czyli kibiców, którzy przychodzą na mecze, lecz nie angażują się w żadne formy wyrażania swoich emocji oraz „szalikowcy".

Szalikowcy, mimo iż sprawiają wrażenie chaotycznego tłumu, są świetnie zorganizowani (przywódcy, rada złożona z najstarszych chuliganów, prasa, własne słownictwo – slangi) – to staje się sensem życia, wyznacza światopogląd i wartości. Każda grupa „szalikowców" ma swoją bojówkę, czyli grupę, która specjalizuje się w walkach.

3. PROPAGOWANIE IDEI FAIR W SPORCIE I W ŻYCIU JAKO SZANSA NA WYCHOWANIE DO KULTURALNEGO ODBIORU WIDOWISKA SPORTOWEGO

Zasada fair play leży u podstaw etyki sportu, która określa ogół norm moralnych obowiązujących w toku współzawodnictwa sportowego. Fair play skupia w sobie cnoty powściągliwości, umiaru i ogłady cywilizacyjnej, wymaga samokontroli, opanowania, narzucenia wędzideł reguł, a czasem poniesienia ofiary. Rywalizować i walczyć można w sposób godny, otwarty i uczciwy.

Sport wyznacza dwa główne sposoby ujęcia sytuacji człowieka: rywalizacyjny (w konfrontacji z innymi) oraz perfekcjonistyczny (w odniesieniu do samego siebie). Chociaż fair play niewątpliwie należy do perspektywy rywalizacyjnej, to perfekcjonizacja – nie tylko przecież fizyczna, ale całościowa, w tym też moralna – przydaje specyficznego blasku etycznego sytuacji podmiotowej. Rywalizując, sprawdzamy zatem nie tylko to, czy jesteśmy lepsi od konkurenta, ale czy sami jesteśmy dobrzy.

Wobec wielu zagrożeń współczesnego sportu, a jednocześnie przemożnej sile jego wpływu na młodzież, zarówno pozytywnego, jak i negatywnego, fair play staje się naczelną dewizą wszystkich imprez sportowych. Czysta gra, w praktyce sportowej, jak i w innych przejawach życia, polega na respektowaniu zasad. Nie chodzi tu tylko o postępowanie zgodne z punktami obowiązującego regulaminu, ale także o przestrzeganie zbioru norm ukształtowanego przez tradycję, sumienie i moralność.

Pedagog w swojej pracy powinien wziąć pod uwagę udział swoich podopiecznych w widowisku sportowym (wynika to z założonej funkcji wychowania fizycznego w zakresie przygotowania ucznia do roli kibica), jest to, jak również propagowanie idei fair play w sporcie i w życiu, zawarte w nowej podstawie programowej (Rozporządzenie z XI 2008, obowiązuje od 1 IX 2009 r.), ale czy jest dość realizowane? Jeśli tak, to w jakim wymiarze i czy nie należałoby wskazać innowacyjne metody pracy z młodzieżą w tym zakresie?

Uniwersalizm idei olimpijskiej, oparty na zasadzie pokoju i idei fair play będzie przeciwległym, atrakcyjnym dla młodzieży biegunem wartości – Zofia Żukowska rozpatruje edukację olimpijską z ideą fair play, nie tylko jako element przygotowań do igrzysk poszczególnych krajów i ich społeczeństw, ale przede wszystkim jako „…nośny instrument w edukacji młodzieży, z szansami na samorealizację i socjalizację, partnerstwo w interakcjach wychowawczych, pogłę-

bioną refleksję etyczną i rozbudzoną potrzebę własnego doskonalenia – nie tylko w sporcie ”[13].

Fair play jako „czysta gra, w praktyce sportowej, jak i w innych przejawach życia, polega na respektowaniu zasad. Kodeks ten nigdzie nie jest zapisany i do końca nie jest określony, stanowi cząstkę moralnej strony osobowości – jeśli zostanie utrwalony w momencie kształtowania się moralności młodego człowieka, jest szansa, że te niezapisane zasady nie będą wypaczone przez grupy chuliganów, w tym „stadionowych”.

[13] Z. Żukowska, *Edukacja olimpijska młodzieży. Tradycje-teraźniejszość-perspektywy*, w: *Fair play. Sport. Edukacja*, Warszawa 1996, s. 37.

4. CELE I ZAŁOŻENIA PROJEKTU PILOTAŻOWEGO „JESTEM FAIR”

„Jestem Fair” to program pilotażowy**,** którego ogólnym celem było propagowania idei fair play w sporcie, na stadionie i w życiu, jako edukacyjnego elementu zwalczania rasizmu, ksenofobii i antysemityzmu oraz upowszechnianie postawy większego zrozumienia dla innych kultur i wyznań i większej tolerancji wśród dzieci kończących szkołę podstawową, mieszkających w Łodzi – w okolicy stadionów: ŁKS i Widzew oraz w Śródmieściu.

CELE SZCZEGÓŁOWE:

1. Diagnoza postaw fair play wśród uczniów w odniesieniu do samej idei poprzez jej respektowanie w życiu, sporcie i na widowni – jako element przeciwdziałania rasizmowi, ksenofobii i antysemityzmowi oraz postawy większego zrozumienia dla innych kultur, wyznań i większej tolerancji.
2. Realizacja zajęć warsztatowych metodami aktywizującymi przez studentów UŁ z uczniami przez okres 2 semestrów – cyklicznie, w ramach godziny wychowawczej lub lekcji wychowania fizycznego oraz policjantów z KM Policji w Łodzi oraz Stowarzyszenie Projekt Polska.
3. Spotkania młodzieży z piłkarzami klubów ŁKS i Widzew w szkołach.
4. Realizacja zajęć terenowych na stadionach piłkarskich oraz na „Orlik-u”.
5. Ewaluacja postaw fair play wśród uczniów po zakończeniu zajęć warsztatowych i terenowych.
6. Promocja idei projektu poprzez konferencję naukową i publikacje.
7. Aplikacja o fundusze unijne na podstawie projektu pilotażowego.

PODMIOT PROGRAMU:

Uczniowie z trzech szkół podstawowych (po dwie klasy VI) – wytypowane przez Komendę Policji w Łodzi i Wydział Edukacji Urzędu Miasta Łodzi (jedna – region ŁKS, druga – region Widzew, trzecia w Śródmieściu – kibice ŁKS i Widzew) oraz czwarta szkoła wybrana losowo – kontrolna.

REALIZATORZY PROGRAMU:

1. Koordynator naukowy – Pracownia Wychowania Fizycznego i Zdrowotnego Wydziału Nauk o Wychowaniu Uniwersytetu Łódzkiego;
2. Studenci kierunku pedagogika ze specjalnością pedagogika kultury fizycznej i zdrowotnej Wydziału Nauk o Wychowaniu Uniwersytetu Łódzkiego;
3. Zaproszeni eksperci i specjaliści, piłkarze ŁKS i Widzew, Stowarzyszenie Projekt Polska, Komenda Miejska Policji.

HARMONOGRAM DZIAŁAŃ PROJEKTU PILOTAŻOWEGO „JESTEM FAIR" W LATACH 2009-2010:

- ✓ **6 X 2009 – podpisanie stosownego porozumienia pomiędzy Ministerstwem Spraw Wewnętrznych i Administracji – Podsekretarzem Stanu Adamem Rapackim a Uniwersytetem Łódzkim – dziekanem dr. hab. Grzegorzem Michalskim;**
- ✓ X 2009 – przeprowadzenie w czterech szkołach badań diagnostycznych dotyczących świadomości tolerancji i fair play dwoma narzędziami badawczymi;
- ✓ XI-XII 2009 – przeprowadzenie czterech warsztatów w trzech szkołach – wśród uczniów klas szóstych (po dwie klasy w każdej szkole) na temat znaczenia i zrozumienia idei fair play;
- ✓ X 2009 – spacer z przedstawicielami Stowarzyszenia Projekt Polska w okolicach szkół z dziećmi w celu omówienia znaczenia i bezsensowności napisów na murach (w formie warsztatów) – zdjęcie 2;
- ✓ XI 2009 – spotkanie z piłkarzami ŁKS i Widzew w trzech szkołach.
  Celem spotkania piłkarzy z uczniami szkół było:
  - wspieranie pozytywnych wzorów zachowań na stadionach;
  - oddziaływanie za pomocą autorytetów zawodników, a tym samym odpowiednich zachowań na boisku poprzez spotkania z piłkarzami ŁKS-u i Widzewa, którzy przychodzili wspólnie do szkół i siadali na przemian obok siebie i odpowiadali najpierw na pytania moderatora (studenta UŁ), a następnie uczniów i nauczycieli;
  - plan tych spotkań jako załącznik nr 2 w niniejszym Raporcie.

Zdjęcie 2. Warsztaty prowadzone przez Stowarzyszenie Projekt Polska po spacerze dookoła budynku szkoły na temat bezsensowności napisów na murach (źródło: własne)

Zdjęcie 3. Spotkanie uczniów z piłkarzami ŁKS i Widzew w SP nr 37[14]

Spotkania w szkołach:

a) 16 XI 2009 – w tym dniu piłkarze ŁKS: Rafał Kujawa – napastnik Piotr Klepczarek – pomocnik, Jakub Skrzypiec – bramkarz, oraz piłkarze Widzewa: Ugochukwu Ukah – obrońca, Tomasz Lisowski – obrońca, Bartosz Kaniecki – bramkarz, wspólnie odwiedzili szkołę znajdującą się przy stadionie Widzewa (SP nr 37). Spotkaniu towarzyszyła kamera TVP 3;
b) 18 XI 2009 – w tym dniu piłkarze ŁKS: Mariusz Mowlik – obrońca, Łukasz Gikiewicz – obrońca, Adrian Woźniczka – obrońca, oraz piłkarze Widzewa: Krzysztof Ostrowski – pomocnik, Przemysław Oziębała – napastnik, wspólnie odwiedzili SP nr 175, znajdującą się w centrum miasta;
c) 20 XI 2009 – w tym dniu piłkarze ŁKS: Robert Łakomy – obrońca, Damian Nawrocik – napastnik, Robert Sierant – obrońca, oraz piłkarze Widzewa: Wojciech Szymanek – obrońca, Rafał Pawlak – trener II drużyny – były piłkarz ŁKS-u i Widzewa wspólnie odwiedzili SP nr 192 (znajdującą się przy stadionie ŁKS-u).

[14] Źródło: http://widzew.pl/widzew.site/pl/wiadomosci/informacje/1139.html z dnia 17.11.2009 r.

Zdjęcie 4. Spotkanie uczniów z piłkarzami ŁKS i Widzew w SP nr 175[15]

Oczekiwane efekty tego spotkania:

- świadomość bezsensowności działań wulgarnych i chuligańskich między zantagonizowanymi grupami fanów – nie poprzez upokarzanie przeciwnika hasłami faszystowskimi, antysemickimi;
- świadomość modelu kibica, który kibicuje z poszanowaniem innych kultur, religii, rasy;
- demotywacja do naśladowania swych „chuligańskich idoli" i kopiowania ich zachowań wśród dzieci wkraczających w trudny wiek pokwitania (11-12 lat), aby nie stali się naturalnym zapleczem dla zorganizowanych grup chuliganów. W dłuższej perspektywie czasowej można mieć nadzieję, że zmniejszony dopływ młodzieży do grup chuligańskich doprowadzi do widocznej marginalizacji zjawiska przemocy i związanych z tym w środowisku kibiców piłkarskich

[15] Źródło: http://widzew.pl/widzew.site/pl/wiadomosci/informacje/1150.html z dnia 19.11.2009 r.

Zdjęcie 5. Spotkanie uczniów z piłkarzami ŁKS i Widzew w SP nr 192[16]

- ✓ XII 2009 – spotkanie przedstawicieli KM Policji w trzech szkołach nt. „Bezpieczeństwo podczas imprez sportowych, przede wszystkim piłkarskich";
- ✓ I-III 2010 – 3 spotkania uczniów z trzech szkół i przygotowanie ich do rozegrania turnieju piłkarskiego na Orliku pod względem gry fair play i konkursu na kibicowanie fair (oprawa, okrzyki) przez studentów UŁ;
- ✓ I-III 2010 – 1 spotkanie przedstawicieli KM Policji z uczniami z trzech szkół nt. „Policja przyjaciel czy wróg kibica?";
- ✓ IV 2010 – rozegranie turnieju piłkarskiego na Orliku przy SP nr 55 w Łodzi przy ul. Mackiewicza – wskazanym przez Wydział Edukacji UM – z rozstrzygnięciem konkursów dotyczących włączenia idei fair play w rozgrywki sportowe (na boisku: za postawę fair play na boisku – zdjęcie 6 i widowni: kibicowanie fair play – zdjęcie 7);
- ✓ 10 IV 2010 – 1 spotkanie uczniów z trzech szkół z Kierownikiem ds. Bezpieczeństwa oraz przedstawicielami Stowarzyszenia Kibiców ŁKS (zdjęcie 8);
- ✓ 11 V 2010 – 1 spotkanie uczniów z trzech szkół z Dyrektorem Klubu Sportowego Widzew;
- ✓ V 2010 – powtórzenie w ww. czterech szkołach badań po realizacji projektu „Jestem fair" dotyczących świadomości tolerancji i fair play dwoma narzędziami badawczymi;
- ✓ 21 V 2010 – omówienie projektu – jako jednego z tematów – podczas trwającej Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej pt. „Kultura Fizyczna i Zdrowotna w Życiu Współczesnego Człowieka", odbywającej się w sali UŁ z przedstawicielami MSWiA, MSiT, Urzędu Miasta Łodzi i realizatorami projektu;

[16] Źródło: http://widzew.pl/widzew.site/pl/wiadomosci/informacje/1163.html z dnia 22.11.2009 r.

- ✓ X 2010 – zaprezentowanie projektu wraz z wynikami badań w Raporcie wydanym przez MSWiA – Wydział Profilaktyki i Współpracy ze Społeczeństwem, Departament Analiz i Nadzoru.

Zdjęcie 6. Puchar i dyplom za postawę fair play na boisku podczas Turnieju Piłkarskiego „Jestem Fair" (źródło: własne)

Zdjęcie 7. Uczniowie kibicujący fair play swojej drużynie, w koszulkach JESTEM FAIR podczas turnieju piłkarskiego na Orliku (źródło: własne)

Zdjęcie 8. Spotkanie uczniów z trzech szkół z Kierownikiem ds. Bezpieczeństwa oraz przedstawicielami Stowarzyszenia Kibiców ŁKS (źródło: własne)

Zdjęcie 9. Spotkanie uczniów z Dyrektorem na stadionie Widzewa[17]

[17] Źródło: http://widzew.pl/widzew.site/pl/wiadomosci/informacje/1911.html z dnia 26.04.2010 r.

5. ZAŁOŻENIA METODOLOGICZNE BADAŃ

5.1. Cel badań

Celem poznawczym badań przedstawionych w niniejszym Raporcie, było sprawdzenie czy praca podjęta na rzecz edukacji dzieci poprzez ideę fair play i wychowanie poprzez sport, uczących się w szkołach podstawowych, zlokalizowanych przy stadionach, może uświadamiać w większym stopniu zasadność jej propagowania w sporcie, na stadionach (w walce z chuligaństwem stadionowym i jego przejawach: rasizmem, antysemityzmem, nietolerancją) i w życiu na co dzień?

Celem praktycznym natomiast było wskazanie możliwych metod pracy w procesie edukacji dzieci i młodzieży poprzez propagowanie idei fair play w pracy szkolnej i przeciwdziałaniu chuligaństwu na stadionach.

5.2. Problemy badawcze

Dla celów niniejszej pracy sformułowano również następujące pytania badawcze:

1. Jaki był stosunek badanych wobec zasad fair play w sporcie i w życiu przed rozpoczęciem projektu „Jestem fair”?
2. Czy i na ile udało się przełożyć zasadę fair play ze sportu na inne aspekty życia?
3. Jak badani postrzegali ideę fair play w aspekcie zdrowia, przestrzegania przepisów, odpowiedzialności i równości szans w sporcie, na stadionie i w życiu przed rozpoczęciem projektu „Jestem fair”?
4. Czy i na ile postawa badanych wobec idei fair uległa zmianie po zakończeniu projektu „Jestem fair”?

5.3. Hipotezy badawcze

Na podstawie postawionych wcześniej pytań badawczych sformułowano następujące hipotezy badawcze:

H0 – nie istnieje zależność w rozumieniu zasad fair play w sporcie i w życiu wśród uczniów przed i po udziale w projekcie „Jestem fair”;

H1 – istnieje zależność pomiędzy wprowadzonymi celowo zabiegami wychowawczo-dydaktycznymi a rozumieniem zasad fair play w sporcie i w życiu, tzn. u uczniów, którzy uczestniczyli w projekcie „Jestem fair” świadomość znaczenia zasad fair play w sporcie i w życiu uległa zmianie – po zakoń-

czeniu projektu pilotażowego była bliższa oczekiwanej. (Wyniki II badania są korzystniejsze niż I badania przeprowadzone wśród uczniów biorących udział w projekcie „Jestem fair", również w odniesieniu do szkoły kontrolnej – SP nr 1).

5.4. Metody, techniki i narzędzia badawcze

Dla potrzeb pracy przeprowadzone zostały badania metodą eksperymentu pedagogicznego, badającego zależność pomiędzy wprowadzeniem do zajęć w szkole wielu zabiegów wychowawczo-dydaktycznych a świadomością zasad fair play w sporcie, na stadionie i w życiu, tak aby zrealizować założone cele: poznawczy i praktyczny.

Badania eksperymentalne często stanowią cenne źródło inspiracji dla dalszej innowacyjnej pracy wychowawczej, stąd wprowadzając szereg działań do szkół w zakresie edukacji poprzez propagowanie idei fair play w sporcie i w życiu, liczono się z weryfikacją założeń teoretycznych w praktyce.

W pracy zastosowano ***technikę grup równoległych*** (tzw. technika grup porównawczych), tj. grupa eksperymentalna – trzy szkoły, w których wprowadzono zmienną niezależną (czynnik eksperymentalny – realizacja czynności dydaktyczno-wychowawczych w ramach projektu pilotażowego „Jestem fair"), badana jest w aspekcie grupy kontrolnej, będącej jedynie odniesieniem dla grupy eksperymentalnej (celowo nie wprowadza się żadnej zmiennej niezależnej). W obu grupach: eksperymentalnej i kontrolnej dokonano pomiaru we wstępnej i końcowej fazie eksperymentu.

W celu weryfikacji założeń teoretycznych w praktyce zastosowano narzędzia badawcze: ***kwestionariusz ankiety pt. „Fair play w sporcie i w życiu" oraz test sytuacyjny*** do analizy ilościowej wyników badań. Narzędzia te zostały wykorzystane za zgodą prof. Zofii Żukowskiej i prof. R. Żukowskiego, którzy w Akademii Wychowania Fizycznego w Warszawie zweryfikowali je jako narzędzia badawcze w aspekcie trafności i rzetelności.

Ocenie jakościowej poddano zastosowane w projekcie metody pracy dydaktyczno-wychowawczej (warsztaty, turniej, spotkania z piłkarzami).

Zastosowane metody statystyczne

Ponieważ schemat badania nie był schematem dla danych kojarzonych do porównywania częstości odpowiedzi w dwóch kolejnych badaniach zastosowano dokładny test Fishera. Test ten jest stosowany wówczas, gdy liczebność oczekiwana choć w jednej komórce tablicy liczebności jest mniejsza od pięciu [18]. **Istotna statystycznie ($p < 0,05$)** różnica między częstościami w pierwszym i drugim badaniu oznacza istotną zmianę sposobu postrzegania przez uczniów ocenianego w pytaniu zjawiska.

Dla wszystkich stosowanych testów statystycznych przyjęto poziom istotności $\alpha=0,05$.

[18] W. Szymczak, *Podstawy statystyki dla psychologów*, Difin, Warszawa 2008.

5.5. Teren i materiał badań

Jako teren do przeprowadzenia projektu pilotażowego wytypowano wspólnie z Zespołem ds. Profilaktyki Komendy Miejskiej Policji oraz Wydziałem Edukacji Urzędu Miasta Łodzi dwie szkoły, znajdujące się najbliżej klubów piłkarskich, których kibice są do siebie nastawieni antagonistycznie: SP nr 37 w pobliżu stadionu Widzewa i SP nr 192 w pobliżu stadionu ŁKS oraz SP nr 175 znajdującej się pośrodku obydwu klubów, w centrum miasta (uczą się tutaj kibice obydwu klubów). Na potrzeby badań losowo wybrano szkołę kontrolną – SP nr 1, w której nie podjęto żadnych działań w ramach tego projektu.

Szkoła Podstawowa nr 1 (szkoła kontrolna)

Znajduje się w centrum miasta, blisko Teatru Wielkiego. Szkoła dzieli budynek razem z gimnazjum, z którym ma wspólną salę gimnastyczną. Liczy 495 uczniów w 19 klasach. Uczy tu 38 wykwalifikowanych pedagogów (15 nauczycieli dyplomowanych). Szkoła dysponuje 18 salami lekcyjnymi, salą gimnastyczną, skomputeryzowaną biblioteką, świetlicą, jadalnią, nowoczesną salą komputerową, pracownią matematyczną. Szkoła jest członkiem i założycielem Stowarzyszenia Szkół Europejskich o Długoletniej Tradycji (powyżej 150 lat), otrzymała certyfikat „Szkoła z klasą" oraz certyfikat programu „Czytam Myślę Działam". W ramach zajęć wychowania fizycznego uczniowie korzystają z pływalni YMCA oraz strzelnicy i hali sportowej klubu Społem oraz nowo wybudowanego boiska wielofunkcyjnego. Jest to szkoła z renomą, bardzo dużo uczniów jest dowożonych przez rodziców z różnych dzielnic Łodzi, stąd trudno określić uczniów jako sympatyków któregokolwiek klubu sportowego. Budynek szkoły, jak i pobliskie kamienice są notorycznie mazane w hasła i symbole obrażające jedną z łódzkich drużyn: raz jedną, raz drugą (zdjęcie 10).

Zdjęcie 10. Napisy na budynku w centrum miasta przy SP nr 1 (źródło: własne)

Szkoła Podstawowa nr 37 (znajdująca się pod wpływem kibiców Widzewa)

Jest najstarszą szkołą w dzielnicy Widzew i znajduje się w pobliżu stadionu Widzewa. W dwukondygnacyjnym budynku jest tylko szkoła podstawowa, bez gimnazjum i liceum. Łącznie uczy się w niej 240 uczniów. Szkoła może poszczycić się w swojej historii wieloma sukcesami sportowymi, co przyczyniło się do nadania jej w 1978 roku imienia wielkiego sportowca – lekkoatlety – Janusza Kusocińskiego. W szkole realizowane są liczne programy unijne. W roku 1990 utworzono eksperymentalne klasy autorskie, wprowadzono po raz pierwszy w Polsce kształcenie zintegrowane w klasach 1-3, zastąpiono stopnie szkolne oceną opisową. Bliskość stadionu Widzewa sprawia, iż większość uczniów jest kibicami tego klubu, co widać choćby po napisach na murach i oknach szkolnych (zdjęcie 11). Podejmowano próby zamalowywania napisów, jednak bez zadawalającego efektu, raz nawet dyrekcja szkoły wyraziła zgodę na namalowanie przez uczniów graffiti z logo Widzewa, co skończyło się oblaniem smarem silnikowym przez chuliganów i szkoła poniosła jeszcze większe szkody.

Zdjęcie 11. Uczniowie w SP nr 37 – widoczne pomazane okna (źródło: własne)

Szkoła Podstawowa nr 175 (znajdująca się pod wpływem kibiców Widzewa i ŁKS)

Znajduje się w centrum miasta, w pobliżu Gminy Żydowskiej, na granicy „wpływów" kibiców ŁKS-u i Widzewa – zdjęcie 12. W szkole jest 14 zespołów klasowych, w których uczy się średnio dwudziestu pięciu wychowanków (łącznie 350 uczniów). W dwukondygnacyjnym budynku jest tylko szkoła podstawowa, bez gimnazjum i liceum. W szkole realizowane są liczne projekty wspomagające rozwój uczniów, realizowane ze środków unijnych. Uczniowie to przede wszystkim mieszkańcy okolicznych kamienic, „wymieszani" kibice obydwu klubów.

Zdjęcie 12. Napisy na budynkach w centrum miasta, w pobliżu SP nr 175 (źródło: własne)

Szkoła Podstawowa nr 192 (znajdująca się pod wpływem kibiców ŁKS)

Jest niewielką, osiedlową placówką w dzielnicy Polesie, znajdującą się między blokami tuż przy stadionie ŁKS-u. W dwukondygnacyjnym budynku jest tylko podstawówka z oddziałami przedszkolnymi (zerówka) bez gimnazjum i liceum. Łącznie 184 uczniów. Bardzo blisko jest też Ogród Zoologiczny i Park im. J. Piłsudskiego (Zdrowie). Takie położenie umożliwia częste korzystanie z pobliskich terenów zielonych. Boisko jest ogrodzone i otoczone zielenią, co nie przeszkadza w zamazywaniu ścian budynków szkolnych. Pomazane są w barwy ŁKS-u lub obraźliwe hasła na temat Widzewa niemalże wszystkie budynki w pobliżu szkoły, z nowo wyremontowanymi blokami włącznie – zdjęcie 13.

Zdjęcie 13. Napisy na bloku w pobliżu SP nr 192 (źródło: własne)

Charakterystyka badanych

Badania zostały przeprowadzone metodą audytoryjną dwukrotnie w czterech szkołach w klasach szóstych (w każdej szkole były to po dwie klasy – 6a i 6b):

1) pierwsze badanie odbyło się w terminach: 8 X 2009 r. – SP 192; 20 X 2009 r. – SP 1 (kontrolna); 21 X 2009 r. – SP 37, SP 175;
2) drugie badanie odbyło się po zakończeniu realizacji projektu „Jestem fair" w szkołach biorących udział w projekcie, w terminach: 24 V 2010 r. – SP 192; 19 V 2010 r. – SP 1 (kontrolna); 18 V 2010 r. – SP 37, SP 175;

Ze 180 uczniów – z czterech szkół – w pierwszym badaniu łącznie przebadano 150, jednak ze względu na nieudzielenie przez badanych odpowiedzi na wszystkie pytania zawarte w kwestionariuszu ankiety, do analizy zakwalifikowano 146 ankiet. W drugim badaniu łącznie przebadano 150 uczniów. Liczbę badanych uczniów (**N**) przedstawia **tabela 1.**

Tabela 1. Liczba badanych uczniów w poszczególnych próbach

Wyszczególnienie	SP 1 N=45		SP 37 N=52		SP 175 N=52		SP 192 N=31		Razem N=180	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Badanie 1	38	26	41	28,0	36	24,7	31	21,3	146	100
Badanie 2	34	22,7	46	30,6	42	28,0	28	18,7	150	100

6. WYNIKI BADAŃ

6.1. Stosunek badanych wobec zasad fair play w sporcie i w życiu przed i po rozpoczęciu projektu „Jestem fair"

W ankiecie poproszono uczniów o zajęcie stanowiska wobec twierdzeń i postawienie krzyżyka przy jednym z wyborów w każdym punkcie (zgadzam się/nie zgadzam się). Badania przeprowadzono dwukrotnie przed rozpoczęciem realizacji projektu „Jestem fair" i po jego zakończeniu. Uczniowie wypełniali dwa razy ten sam kwestionariusz ankiety i test sytuacyjny.

Jak pokazują wyniki badania (tabela 2) – liczebność osób zawężających idę fair play wyłącznie do aspektów rywalizacji sportowej znacząco zmalała. Na podstawie wyników badań można stwierdzić, że prawdopodobieństwo P w teście Fishera częstości występowania różnic, odpowiednio się różniło w Szkole Podstawowej nr 37 (rejon wpływu kibiców Widzewa) i Szkole Podstawowej nr 192 (rejon wpływu kibiców ŁKS-u). Oznacza to, że udało się rozszerzyć pojęcie zasad fair play na aspekty niepowiązane bezpośrednio ze sportem. **Grupa badanych uczniów niezgadzających się ze stwierdzeniem** „Fair play kojarzy mi się głównie ze sportem" **zwiększyła się w SP nr 37 o 24,7% i SP nr 192 o 36,7%, podczas gdy w grupie kontrolnej nie uległa zmianie**. Największa zmiana pojmowania idei fair play została zauważona w SP nr 192, natomiast w szkole 175 nie zauważono zmiany istotnej statystycznie. Wpływ na to może mieć środowisko szkolne i miejsce zamieszkania, ponieważ w tej placówce uczniowie – kibice Widzewa i ŁKS-u na co dzień ze sobą przebywają.

Tabela 2. Deklaracja badanych wobec twierdzenia „Fair play kojarzy mi się głównie ze sportem”

SP 1 kontrolna		**badanie**		**Ogółem**	**P w teście Fishera**
		I	**II**		
Zgadzam się	Liczebność	28	26	54	
	% z badania	73,7%	76,5%	75,0%	
Nie zgadzam się	Liczebność	10	8	18	**0,999**
	% z badania	26,3%	23,5%	25,0%	
Ogółem	Liczebność	38	34	72	
	% z badania	100,0%	100,0%	100,0%	
SP 37 rejon wpływu kibiców Widzewa		**badanie**		**Ogółem**	**P w teście Fishera**
		I	**II**		
Zgadzam się	Liczebność	30	24	54	
	% z badania	76,9%	52,2%	63,5%	
Nie zgadzam się	Liczebność	9	22	31	**0,024**
	% z badania	23,1%	47,8%	36,5%	
Ogółem	Liczebność	39	46	85	
	% z badania	100,0%	100,0%	100,0%	
SP 175 rejon wpływu kibiców obydwu łódzkich klubów		**badanie**		**Ogółem**	**P w teście Fishera**
		I	**II**		
Zgadzam się	Liczebność	32	38	70	
	% z badania	88,9%	88,4%	88,6%	
Nie zgadzam się	Liczebność	4	5	9	**0,999**
	% z badania	11,1%	11,6%	11,4%	
Ogółem	Liczebność	36	43	79	
	% z badania	100,0%	100,0%	100,0%	
SP 192 rejon wpływu kibiców ŁKS		**badanie**		**Ogółem**	**P w teście Fishera**
		I	**II**		
Zgadzam się	Liczebność	28	15	43	
	% z badania	90,3%	53,6%	72,9%	
Nie zgadzam się	Liczebność	3	13	16	**0,030**
	% z badania	9,7%	46,4%	27,1%	
Ogółem	Liczebność	31	28	59	
	% z badania	100,0%	100,0%	100,0%	

U badanych uczniów w SP nr 175 (kibice obydwu łódzkich klubów) wzrosło o 22,7% poparcie wobec twierdzenia, iż „Uczestnictwo w sporcie uczy szacunku dla przeciwnika”. Wyraźny efekt przyniosła praca w ramach projektu u badanych uczniów z SP nr 192 (rejon ŁKS), którzy zmienili swoje podejście do tego twierdzenia: 100% w drugim badaniu zgodziło się z tą tezą.

Tabela 3. Deklaracja badanych wobec twierdzenia: „Uczestnictwo w sporcie uczy szacunku dla przeciwnika”

SP 1 kontrolna		**badanie**		**Ogółem**	**P w teście Fishera**
		I	**II**		
Zgadzam się	Liczebność	30	23	53	
	% z badania	81,1%	67,6%	74,6%	
Nie zgadzam się	Liczebność	7	11	18	**0,270**
	% z badania	18,9%	32,4%	25,4%	
Ogółem	Liczebność	37	34	71	
	% z badania	100,0%	100,0%	100,0%	
SP 37 rejon wpływu kibiców Widzewa		**badanie**		**Ogółem**	**P w teście Fishera**
		I	**II**		
Zgadzam się	Liczebność	33	37	70	
	% z badania	84,6%	80,4%	82,4%	
Nie zgadzam się	Liczebność	6	9	15	**0,770**
	% z badania	15,4%	19,6%	17,6%	
Ogółem	Liczebność	39	46	85	
	% z badania	100,0%	100,0%	100,0%	
SP 175 rejon wpływu kibiców obydwu łódzkich klubów		**badanie**		**Ogółem**	**P w teście Fishera**
		I	**II**		
Zgadzam się	Liczebność	21	34	55	
	% z badania	58,3%	81,0%	70,5%	
Nie zgadzam się	Liczebność	15	8	23	**0,045**
	% z badania	41,7%	19,0%	29,5%	
Ogółem	Liczebność	36	42	78	
	% z badania	100,0%	100,0%	100,0%	
SP 192 rejon wpływu kibiców ŁKS		**badanie**		**Ogółem**	**P w teście Fishera**
		I	**II**		
Zgadzam się	Liczebność	21	28	49	
	% z badania	67,7%	100,0%	83,1%	
Nie zgadzam się	Liczebność	10	0	10	**0,001**
	% z badania	32,3%	,0%	16,9%	
Ogółem	Liczebność	31	28	59	
	% z badania	100,0%	100,0%	100,0%	

Badani uczniowie z SP nr 37 (rejon Widzewa) w większym stopniu zgodzili się natomiast z tezą, iż „Fair play to dewiza postępowania każdego człowieka bez względu na to czy uprawia sport czy nie” (wzrost o 31,3% w porównaniu z pierwszym badaniem) – **tabela 4.**

Tabela 4. Deklaracja badanych wobec twierdzenia: „Fair play to dewiza postępowania każdego człowieka bez względu na to czy uprawia sport czy nie”

SP 1 kontrolna		**badanie**		**Ogółem**	**P w teście Fishera**
		I	**II**		
Zgadzam się	Liczebność	29	23	52	
	% z badania	78,4%	67,6%	73,2%	
Nie zgadzam się	Liczebność	8	11	19	**0,420**
	% z badania	21,6%	32,4%	26,8%	
Ogółem	Liczebność	37	34	71	
	% z badania	100,0%	100,0%	100,0%	
SP 37 rejon wpływu kibiców Widzewa		**badanie**		**Ogółem**	**P w teście Fishera**
		I	**II**		
Zgadzam się	Liczebność	20	38	58	
	% z badania	51,3%	82,6%	68,2%	
Nie zgadzam się	Liczebność	19	8	27	**0,003**
	% z badania	48,7%	17,4%	31,8%	
Ogółem	Liczebność	39	46	85	
	% z badania	100,0%	100,0%	100,0%	
SP 175 rejon wpływu kibiców obydwu łódzkich klubów		**badanie**		**Ogółem**	**P w teście Fishera**
		I	**II**		
Zgadzam się	Liczebność	20	34	54	
	% z badania	55,6%	79,1%	68,4%	
Nie zgadzam się	Liczebność	16	9	25	**0,030**
	% z badania	44,4%	20,9%	31,6%	
Ogółem	Liczebność	36	43	79	
	% z badania	100,0%	100,0%	100,0%	
SP 192 rejon wpływu kibiców ŁKS		**badanie**		**Ogółem**	**P w teście Fishera**
		I	**II**		
Zgadzam się	Liczebność	24	25	49	
	% z badania	77,4%	92,6%	84,5%	
Nie zgadzam się	Liczebność	7	2	9	**0,150**
	% z badania	22,6%	7,4%	15,5%	
Ogółem	Liczebność	31	27	58	
	% z badania	100,0%	100,0%	100,0%	

Zadziwiające jest jednak to, iż kiedy zapytano o to, czy zgadzają się z twierdzeniem, iż „Należy zawsze przyznać się do popełnianego błędu” w SP nr 175 (rejon wpływu kibiców obydwu łódzkich klubów) i SP nr 192 (rejon wpływu kibiców ŁKS) wzrósł procent odpowiedzi „nie zgadzam się” (odpowiedź B – **tabela 5**) w SP nr 175 o 29,4% i w SP nr 192 o 43,4%.

Tabela 5. Deklaracja badanych wobec twierdzenia: „Należy zawsze przyznać się do popełnianego błędu"

SP 1 kontrolna		**badanie**		**Ogółem**	**P w teście Fishera**
		I	**II**		
Zgadzam się	Liczebność	24	24	48	
	% z badania	63,2%	70,6%	66,7%	
Nie zgadzam się	Liczebność	14	10	24	**0,620**
	% z badania	36,8%	29,4%	33,3%	
Ogółem	Liczebność	38	34	72	
	% z badania	100,0%	100,0%	100,0%	
SP 37 rejon wpływu kibiców Widzewa		**badanie**		**Ogółem**	**P w teście Fishera**
		I	**II**		
Zgadzam się	Liczebność	22	21	43	
	% z badania	56,4%	45,7%	50,6%	
Nie zgadzam się	Liczebność	17	25	42	**0,380**
	% z badania	43,6%	54,3%	49,4%	
Ogółem	Liczebność	39	46	85	
	% z badania	100,0%	100,0%	100,0%	
SP 175 rejon wpływu kibiców obydwu łódzkich klubów		**badanie**		**Ogółem**	**P w teście Fishera**
		I	**II**		
Zgadzam się	Liczebność	22	13	35	
	% z badania	61,1%	31,7%	45,5%	
Nie zgadzam się	Liczebność	14	28	42	**0,010**
	% z badania	38,9%	68,3%	54,5%	
Ogółem	Liczebność	36	41	77	
	% z badania	100,0%	100,0%	100,0%	
SP 192 rejon wpływu kibiców ŁKS		**badanie**		**Ogółem**	**P w teście Fishera**
		I	**II**		
Zgadzam się	Liczebność	19	5	24	
	% z badania	61,3%	17,9%	40,7%	
Nie zgadzam się	Liczebność	12	23	35	**0,010**
	% z badania	38,7%	82,1%	59,3%	
Ogółem	Liczebność	31	28	59	
	% z badania	100,0%	100,0%	100,0%	

Na podstawie analizy wyników badań, przedstawionych wyżej w tabelach: 2, 3, 4 i 5 **możemy zauważyć, iż świadomość badanych uczniów o stosowaniu idei fair play nie tylko w sporcie, ale i w życiu wzrosła w szkołach, w których był realizowany projekt, jednak kiedy zapytano czy należy zaw-**

sze przyznawać się do błędu, w porównaniu z pierwszym badaniem, wzrosły deklaracje niezgody z tą tezą.

6.2. Postrzeganie idei fair play w aspekcie zdrowia, przestrzegania przepisów, odpowiedzialności i równości szans w sporcie i w życiu przed i po rozpoczęciu projektu „Jestem fair"

W zastosowanym teście sytuacyjnym, badani uczniowie mieli do wyboru jeden z czterech wariantów zachowania wobec konkretnej sytuacji. Miało to na celu sprawdzenie, jak badani zachowaliby się w konkretnej sytuacji obrazującej ideę fair play w aspekcie: przestrzegania przepisów, odpowiedzialności, zdrowia i szacunku dla przeciwnika.

Wskazania badanych uczniów w poszczególnych szkołach i próbach przedstawiają tabele co idei fair play w aspekcie postrzegania przepisów: 6 (SP nr 1 – szkoła kontrolna) i 7 (SP nr 37, SP nr 175 i SP nr 192 – szkoły biorące udział w projekcie).

Tabela 6. Zachowanie badanych (grupa kontrolna – SP nr 1) wobec sytuacji: „Po przegranym przez przeciwników meczu słyszę ostre, niesprawiedliwe oskarżenia pod adresem moim i mojej drużyny o grę nie fair

SP 1 kontrolna			badanie		Ogółem	P w teście Fishera
			I	II		
	A	Liczebność	10	7	17	
		% z badania	27,0%	20,6%	23,9%	
	B	Liczebność	14	9	23	
		% z badania	37,8%	26,5%	32,4%	
	C	Liczebność	5	7	12	**0,520**
		% z badania	13,5%	20,6%	16,9%	
	D	Liczebność	8	11	19	
		% z badania	21,6%	32,4%	26,8%	
Ogółem		Liczebność	37	34	71	
		% z badania	100,0%	100,0%	100,0%	

A – nic mnie to nie obchodzi, niech sobie mówią
B – staram się wyjaśnić o co chodzi i jakie zachowania naszej drużyny miały charakter nie fair
C – wykrzykuję takie same oskarżenia pod adresem przeciwników – też grali nie fair
D – wyjaśniam im, że od takich decyzji jest sędzia

We wszystkich szkołach, biorących udział w projekcie, odnotowano prawdopodobieństwo P w teście Fishera co do odpowiedniej częstości występowania różnic w odpowiedziach pomiędzy II i I badaniem. Nie odnotowano tego w szkole kontrolnej SP nr 1.

W zakresie **przestrzegania przepisów**, wskazano taką sytuację jak: Po przegranym przez przeciwników meczu słyszę ostre, niesprawiedliwe oskarżenia pod adresem moim i mojej drużyny o grę nie fair, z możliwymi odpowiedziami:

A – nic mnie to nie obchodzi, niech sobie mówią

B – staram się wyjaśnić o co chodzi i jakie zachowania naszej drużyny miały charakter nie fair

C – wykrzykuję takie same oskarżenia pod adresem przeciwników – też grali nie fair

D – wyjaśniam im, że od takich decyzji jest sędzia

Tabela 7. Zachowanie badanych uczniów (ze szkół, w których realizowany był projekt) wobec sytuacji: „Po przegranym przez przeciwników meczu słyszę ostre, niesprawiedliwe oskarżenia pod adresem moim i mojej drużyny o grę nie fair"

SP 37 rejon wpływu kibiców Widzewa		**badanie**		**Ogółem**	**P w teście Fishera**
		I	**II**		
A	Liczebność	10	23	33	**0,005**
	% z badania	24,4%	50,0%	37,9%	
B	Liczebność	15	14	29	
	% z badania	36,6%	30,4%	33,3%	
C	Liczebność	3	6	9	
	% z badania	7,3%	13,0%	10,3%	
D	Liczebność	13	3	16	
	% z badania	31,7%	6,5%	18,4%	
Ogółem	Liczebność	41	46	87	
	% z badania	100,0%	100,0%	100,0%	
SP 175 rejon wpływu kibiców obydwu łódzkich klubów		**badanie**		**Ogółem**	**P w teście Fishera**
		I	**II**		
A	Liczebność	16	1	17	**0,010**
	% z badania	45,7%	3,6%	27,0%	
B	Liczebność	10	15	25	
	% z badania	28,6%	53,6%	39,7%	
C	Liczebność	8	4	12	
	% z badania	22,9%	14,3%	19,0%	
D	Liczebność	1	8	9	
	% z badania	2,9%	28,6%	14,3%	
Ogółem	Liczebność	35	28	63	
	% z badania	100,0%	100,0%	100,0%	

SP 192 rejon wpływu kibiców ŁKS			badanie I	badanie II	Ogółem	P w teście Fishera
	A	Liczebność	7	1	8	
		% z badania	22,6%	3,7%	13,8%	
	B	Liczebność	10	19	29	
		% z badania	32,3%	70,4%	50,0%	
	C	Liczebność	4	0	4	**0,010**
		% z badania	12,9%	0%	6,9%	
	D	Liczebność	10	7	17	
		% z badania	32,3%	25,9%	29,3%	
Ogółem		Liczebność	31	27	58	
		% z badania	100,0%	100,0%	100,0%	

A – nic mnie to nie obchodzi, niech sobie mówią
B – staram się wyjaśnić o co chodzi i jakie zachowania naszej drużyny miały charakter nie fair
C – wykrzykuję takie same oskarżenia pod adresem przeciwników – też grali nie fair
D – wyjaśniam im, że od takich decyzji jest sędzia

W SP nr 37 (rejon wpływu kibiców Widzewa) w I badaniu uczniowie wskazali przede wszystkim na odpowiedź B – 36,6% wskazań oraz D – 31, 7%, natomiast w II badaniu: odpowiedź A – 50% i B – 30,4% wskazań. W SP nr 175 (wpływy kibiców obydwu klubów) w I badaniu wskazali odpowiedzi: A – 45,7% oraz B – 28,6%, natomiast w II badaniu zaznaczyli odpowiedzi: B – 53,6% oraz D – 28,6%. W SP nr 192 (wpływ kibiców ŁKS) w I badaniu uczniowie zaznaczyli po 32,3% wskazań, natomiast w II badaniu, podobnie jak w SP nr 175, odpowiedzi B i D – odpowiedzi: B – 70,4% i D – 25,9%.

Oznacza to, że uczniowie w szkole z rejonu Widzewa zmienili swoje postępowanie – w II badaniu, po realizacji projektu, zadeklarowali postawę obojętną, natomiast w szkole z rejonu ŁKS prawidłowa postawa wśród badanych się wzmocniła – uczniowie starają się wyjaśnić zaistniałą sytuację. Uczniowie ze szkoły, w której są kibice obydwu klubów (SP nr 175) także zmienili swoje postępowanie – zamiast postawy obojętnej przyjęli poszukującą.

W zakresie **odpowiedzialności**, wskazano między innymi takie dwie sytuacje z możliwymi odpowiedziami:

1. Proponuję ci przejście do innego klubu, jesteś dobrym zawodnikiem, Twoja drużyna jest zagrożona spadkiem z ligi:
   A – waham się, lubię swój zespół, rozmawiam z trenerem, radzę się go co mam zrobić w takiej sytuacji
   B – przechodzę, gdyż ważne są dla mnie warunki – pieniądze, sprzęt, prestiż
   C – zostaję, gdyż czuję się odpowiedzialny/a za zespół
   D – decyduję się na odejście od przyszłego sezonu

2. Przyjaciółka prosi cię o pozwolenie odpisania pracy domowej, której zapomniała odrobić:
   A – daję bez słowa
   B – daję, ale z zastrzeżeniem, że to ostatni raz, bo przecież mogłam jej pomóc przy odrabianiu lekcji
   C – nie daję, mówiąc, że mogła sama odrobić i miała na to czas
   D – nie daję, argumentując, że byłam i jestem gotowa na pomoc, a ściąganie i przepisywanie uważam za oszustwo

Wskazania na tak postawione pytania uczniów w poszczególnych szkołach i badaniach przedstawiają tabele: 8, 9 oraz 10 i 11.

Tabela 8. Zachowanie badanych uczniów (grupa kontrolna – SP nr 1) wobec sytuacji: „Proponuję ci przejście do innego klubu, jesteś dobrym zawodnikiem, Twoja drużyna jest zagrożona spadkiem z ligi"

SP 1 kontrolna			badanie I	badanie II	Ogółem	Test Fishera
	A	Liczebność	11	14	25	
		% z badania	29,7%	41,2%	35,2%	
	B	Liczebność	8	4	12	
		% z badania	21,6%	11,8%	16,9%	
	C	Liczebność	13	10	23	**0,600**
		% z badania	35,1%	29,4%	32,4%	
	D	Liczebność	5	6	11	
		% z badania	13,5%	17,6%	15,5%	
Ogółem		Liczebność	37	34	71	
		% z badania	100,0%	100,0%	100,0%	

A – waham się, lubię swój zespół, rozmawiam z trenerem, radzę się go co mam zrobić w takiej sytuacji
B – przechodzę, gdyż ważne są dla mnie warunki – pieniądze, sprzęt, prestiż
C – zostaję, gdyż czuję się odpowiedzialny/a za zespół
D – decyduję się na odejście od przyszłego sezonu

W świadomości badanych uczniów postrzeganie fair play w aspekcie odpowiedzialności uległo zmianie w dwóch szkołach: SP nr 175 (rejon wpływu kibiców obydwu łódzkich klubów) i SP nr 192 (rejon wpływu kibiców ŁKS).

W I badaniu w szkole ze Śródmieścia (rejon wpływu kibiców obydwu łódzkich klubów) na postawienie się w sytuacji „Proponuję ci przejście do innego klubu, jesteś dobrym zawodnikiem, Twoja drużyna jest zagrożona spadkiem z ligi" badani wskazywali przede wszystkim na odpowiedź D (decyduję się na odejście od przyszłego sezonu) – 31,1% zaznaczeń, w II badaniu natomiast na odpowiedź B (przechodzę, gdyż ważne są dla mnie warunki – pieniądze, sprzęt, prestiż) – 64,3%.

Badani uczniowie z SP nr 192 zaznaczyli inaczej – zarówno w badaniu I, jak i II odpowiedź A – waham się, lubię swój zespół, rozmawiam z trenerem,

radzę się go co mam zrobić w takiej sytuacji, z tym, że za drugim razem tę odpowiedź wskazało aż 77,8% badanych uczniów, a za pierwszym – 41,9%.

W odpowiedzi na sytuację taką „Przyjaciółka prosi cię o pozwolenie odpisania pracy domowej, której zapomniała odrobić", badani uczniowie zarówno w SP nr 175, jak i w SP nr 192 przede wszystkim zaznaczali odpowiedź A – daję bez słowa (w SP nr 192 na równi z odpowiedzią B – po 35,5% wskazań), a w II badaniu podobna liczba badanych uczniów zaznaczyła odpowiedź B – daję, ale z zastrzeżeniem, że to ostatni raz, bo przecież mogłam jej pomóc przy odrabianiu lekcji (odpowiednio w SP nr 175 – 71,4% oraz w SP nr 192 – 70,4%).

Badani uczniowie z SP nr 37 (rejon wpływu kibiców Widzewa) znacząco nie zmienili swojej postawy: w pierwszym przypadku zaznaczali w obydwu badaniach przede wszystkim odpowiedź C – zostaję, gdyż czuję się odpowiedzialny/a za zespół, a w drugim B (daję, ale z zastrzeżeniem, że to ostatni raz, bo przecież mogłam jej pomóc przy odrabianiu lekcji) oraz A – daję bez słowa, czyli nie do końca uświadomili sobie istotę fair play w odniesieniu do odpowiedzialności za siebie i innych.

Tabela 9. Zachowanie badanych (ze szkół, w których realizowany był projekt) wobec sytuacji: „Proponuję ci przejście do innego klubu, jesteś dobrym zawodnikiem, Twoja drużyna jest zagrożona spadkiem z ligi"

SP 37 rejon wpływu kibiców Widzewa		**badanie**		**Ogółem**	**Test Fishera**
		I	**II**		
A	Liczebność	10	11	21	
	% z badania	24,4%	23,9%	24,1%	
B	Liczebność	5	5	10	
	% z badania	12,2%	10,9%	11,5%	
C	Liczebność	20	25	45	**0,960**
	% z badania	48,8%	54,3%	51,7%	
D	Liczebność	6	5	11	
	% z badania	14,6%	10,9%	12,6%	
Ogółem	Liczebność	41	46	87	
	% z badania	100,0%	100,0%	100,0%	

SP 175 rejon wpływu kibiców obydwu łódzkich klubów		badanie		Ogółem	Test Fishera
		I	II		
A	Liczebność	0	1	1	
	% z badania	0%	3,6%	1,6%	
B	Liczebność	10	18	28	
	% z badania	28,6%	64,3%	44,4%	
C	Liczebność	7	4	11	**0,007**
	% z badania	20,0%	14,3%	17,5%	
D	Liczebność	13	5	18	
	% z badania	37,1%	17,9%	28,6%	
Ogółem	Liczebność	35	28	63	
	% z badania	100,0%	100,0%	100,0%	
SP 192 rejon wpływu kibiców ŁKS		**badanie**		**Ogółem**	**Test Fishera**
		I	**II**		
A	Liczebność	13	21	34	
	% z badania	41,9%	77,8%	58,6%	
B	Liczebność	1	1	2	
	% z badania	3,2%	3,7%	3,4%	
C	Liczebność	10	5	15	**0,007**
	% z badania	32,3%	18,5%	25,9%	
D	Liczebność	7	0	7	
	% z badania	22,6%	0%	12,1%	
Ogółem	Liczebność	31	27	58	
	% z badanie	100,0%	100,0%	100,0%	

A – waham się, lubię swój zespół, rozmawiam z trenerem, radzę się go co mam zrobić w takiej sytuacji
B – przechodzę, gdyż ważne są dla mnie warunki – pieniądze, sprzęt, prestiż
C – zostaję, gdyż czuję się odpowiedzialny/a za zespół
D – decyduję się na odejście od przyszłego sezonu

Tabela 10. Zachowanie badanych uczniów (grupa kontrolna – SP nr 1) wobec sytuacji: „Przyjaciółka prosi cię o pozwolenie odpisania pracy domowej, której zapomniała odrobić"

SP 1 kontrolna			badanie I	badanie II	Ogółem	Test Fishera
	A	Liczebność	9	10	19	
		% z badania	24,3%	29,4%	26,8%	
	B	Liczebność	14	14	28	
		% z badania	37,8%	41,2%	39,4%	
	C	Liczebność	6	6	12	**0,760**
		% z badania	16,2%	17,6%	16,9%	
	D	Liczebność	8	4	12	
		% z badania	21,6%	11,8%	16,9%	
Ogółem		Liczebność	37	34	71	
		% z badania	100,0%	100,0%	100,0%	

A – daję bez słowa
B – daję, ale z zastrzeżeniem, że to ostatni raz, bo przecież mogłam jej pomóc przy odrabianiu lekcji
C – nie daję, mówiąc, że mogła sama odrobić i miała na to czas
D – nie daję, argumentując, że byłam i jestem gotowa na pomoc, a ściąganie i przepisywanie uważam za oszustwo

Tabela 11. Zachowanie badanych uczniów (ze szkół, w których realizowany był projekt) wobec sytuacji: „Przyjaciółka prosi cię o pozwolenie odpisania pracy domowej, której zapomniała odrobić"

SP 37 rejon wpływu kibiców Widzewa			badanie I	badanie II	Ogółem	Test Fishera
	A	Liczebność	16	20	36	
		% z badania	39,0%	43,5%	41,4%	
	B	Liczebność	19	15	34	
		% z badania	46,3%	32,6%	39,1%	
	C	Liczebność	2	7	9	**0,330**
		% z badania	4,9%	15,2%	10,3%	
	D	Liczebność	4	4	8	
		% z badania	9,8%	8,7%	9,2%	
Ogółem		Liczebność	41	46	87	
		% z badania	100,0%	100,0%	100,0%	

SP 175 rejon wpływu kibiców obydwu łódzkich klubów		badanie		Ogółem	Test Fishera
		I	II		
A	Liczebność	12	6	18	
	% z badania	34,3%	21,4%	28,6%	
B	Liczebność	10	20	30	
	% z badania	28,6%	71,4%	47,6%	
C	Liczebność	7	0	7	**0,002**
	% z badania	20,0%	,0%	11,1%	
D	Liczebność	6	2	8	
	% z badania	17,1%	7,1%	12,7%	
Ogółem	Liczebność	35	28	63	
	% z badania	100,0%	100,0%	100,0%	
SP 192 rejon wpływu kibiców ŁKS		**badanie**		**Ogółem**	**Test Fishera**
		I	**II**		
A	Liczebność	11	4	15	
	% z badania	35,5%	14,8%	25,9%	
B	Liczebność	11	19	30	
	% z badania	35,5%	70,4%	51,7%	
C	Liczebność	3	3	6	**0,030**
	% z badania	9,7%	11,1%	10,3%	
D	Liczebność	6	1	7	
	% z badania	19,4%	3,7%	12,1%	
Ogółem	Liczebność	31	27	58	
	% z badania	100,0%	100,0%	100,0%	

A – daję bez słowa
B – daję, ale z zastrzeżeniem, że to ostatni raz, bo przecież mogłam jej pomóc przy odrabianiu lekcji
C – nie daję, mówiąc, że mogła sama odrobić i miała na to czas
D – nie daję, argumentując, że byłam i jestem gotowa na pomoc, a ściąganie i przepisywanie uważam za oszustwo

W świadomości badanych uczniów postrzeganie fair play w aspekcie zdrowia ponownie uległo zmianie w dwóch szkołach: SP nr 175 (rejon wpływu kibiców obydwu łódzkich klubów) i SP nr 192 (rejon wpływu kibiców ŁKS).

W rozpatrywaniu zachowań fair play w aspekcie **zdrowia**, wskazano taką sytuację jak: „Dowiedziałam się że koleżanka z mojej grupy została „złapana na dopingu", z możliwymi odpowiedziami:

A – przestaję się do niej odzywać, jestem oburzona
B – jestem wstrząśnięta, rozmawiamy na temat dlaczego, po co, czy zdaje sobie sprawę z negatywnego wpływu środków dopingujących na zdrowie
C – popieram ją, gdyby nie doping, nie osiągnęłaby takiego wyniku, wszyscy o niej mówią
D – cieszę się, że to mnie nie złapano

W I badaniu w szkole ze Śródmieścia – SP nr 175 (rejon wpływu kibiców obydwu łódzkich klubów) po postawieniu się w tej sytuacji badani wskazywali przede wszystkim na odpowiedź D (cieszę się, że to mnie nie złapano) – 37,1% zaznaczeń, w II badaniu natomiast na odpowiedź C (popieram ją, gdyby nie doping, nie osiągnęłaby takiego wyniku, wszyscy o niej mówią) – 46,4%. Zmiana odpowiedzi badanych po realizacji projektu może zastanawiać.

Badani uczniowie z SP nr 192 zaznaczyli inaczej – zarówno w badaniu I, jak i II odpowiedź B – jestem wstrząśnięta, rozmawiamy na temat dlaczego, po co, czy zdaje sobie sprawę z negatywnego wpływu środków dopingujących na zdrowie, z tym, że za drugim razem tę odpowiedź wskazało aż 96,3% badanych uczniów, a za I – 71,0%.

Badani uczniowie z SP nr 37 (rejon Widzewa) znacząco nie zmienili swojej postawy: w obydwu badaniach przede wszystkim odpowiedź C – popieram ją, gdyby nie doping, nie osiągnęłaby takiego wyniku, wszyscy o niej mówią (odpowiednio: 56,1% oraz 50% zaznaczenia tej odpowiedzi). W szkole kontrolnej (SP nr 1) uczniowie zarówno w I , jak i w II badaniu zaznaczyli przede wszystkim odpowiedź C. Wskazania badanych uczniów w poszczególnych szkołach i badaniach przedstawiają tabele: 12, 13.

Tabela 12. Zachowanie badanych uczniów (grupa kontrolna – SP nr 1) wobec sytuacji: „Dowiedziałam się że koleżanka z mojej grupy została „złapana na dopingu"

SP 1 kontrolna			badanie I	badanie II	Ogółem	Test Fishera
	A	Liczebność	3	0	3	
		% z badania	8,1%	0%	4,2%	
	B	Liczebność	4	5	9	
		% z badania	10,8%	14,7%	12,7%	
	C	Liczebność	25	23	48	**0,760**
		% z badania	67,6%	67,6%	67,6%	
	D	Liczebność	5	3	8	
		% z badania	13,5%	8,8%	11,3%	
Ogółem		Liczebność	37	34	71	
		% z badania	100,0%	100,0%	100,0%	

A – przestaję się do niej odzywać, jestem oburzona
B – jestem wstrząśnięta, rozmawiamy na temat dlaczego, po co, czy zdaje sobie sprawę z negatywnego wpływu środków dopingujących na zdrowie
C – popieram ją, gdyby nie doping, nie osiągnęłaby takiego wyniku, wszyscy o niej mówią
D – cieszę się, że to mnie nie złapano

Tabela 13. Zachowanie badanych (ze szkół, w których realizowany był projekt) wobec sytuacji: „Dowiedziałam się że koleżanka z mojej grupy została „złapana na dopingu"

SP 37 rejon wpływu kibiców Widzewa		badanie		Ogółem	Test Fishera
		I	II		
A	Liczebność	4	0	4	
	% z badania	9,8%	0%	4,6%	
B	Liczebność	1	4	5	
	% z badania	2,4%	8,7%	5,7%	
C	Liczebność	23	23	46	**0,330**
	% z badania	56,1%	50,0%	52,9%	
D	Liczebność	5	10	15	
	% z badania	12,2%	21,7%	17,2%	
Ogółem	Liczebność	41	46	87	
	% z badania	100,0%	100,0%	100,0%	
SP 175 rejon wpływu kibiców obydwu łódzkich klubów		**badanie**		**Ogółem**	**Test Fishera**
		I	**II**		
A	Liczebność	0	3	3	
	% z badania	0%	10,7%	4,8%	
B	Liczebność	6	3	9	
	% z badania	17,1%	10,7%	14,3%	
C	Liczebność	11	13	24	**0,019**
	% z badania	31,4%	46,4%	38,1%	
D	Liczebność	13	3	16	
	% z badania	37,1%	10,7%	25,4%	
Ogółem	Liczebność	35	28	63	
	% z badania	100,0%	100,0%	100,0%	
SP 192 rejon wpływu kibiców ŁKS		**badanie**		**Ogółem**	**Test Fishera**
		I	**II**		
A	Liczebność	5	0	5	
	% z badania	16,1%	0%	8,6%	
B	Liczebność	22	26	48	
	% z badania	71,0%	96,3%	82,8%	
C	Liczebność	1	0	1	**0,030**
	% z badania	3,2%	0%	1,7%	
D	Liczebność	3	1	4	
	% z badania	9,7%	3,7%	6,9%	
Ogółem	Liczebność	31	27	58	
	% z badania	100,0%	100,0%	100,0%	

A – przestaję się do niej odzywać, jestem oburzona
B – jestem wstrząśnięta, rozmawiamy na temat dlaczego, po co, czy zdaje sobie sprawę z negatywnego wpływu środków dopingujących na zdrowie
C – popieram ją, gdyby nie doping, nie osiągnęłaby takiego wyniku, wszyscy o niej mówią
D – cieszę się, że to mnie nie złapano

W świadomości badanych uczniów postrzeganie fair play jako równość szans uległo zmianie w dwóch szkołach biorących udział w projekcie: SP nr 37 (rejon wpływu kibiców Widzewa) i **SP nr 192** (rejon wpływu kibiców ŁKS) oraz w szkole kontrolnej.

W rozpatrywaniu zachowań fair play w aspekcie **równości szans**, wskazano taką sytuację jak: „Przez cały rok szkolny rywalizowałam ze swoją koleżanką ze szkolnej ławki o zdobycie I miejsca w nauce. Osiągnęłyśmy równą liczbę punktów. Moja koleżanka zachorowała. Nauczycielka ogłosiła decydującą o wygranej „pracę klasową na jutro", z możliwymi odpowiedziami:

A – zacieram ręce, cieszę się, że pozbyłam się rywalki, los tak zdecydował
B – proszę nauczycielkę o przełożenie klasówki
C – dzwonię do koleżanki, informując ją o klasówce i proponuję pomoc w celu uzupełnienia materiału
D – dzwonię do koleżanki w ostatniej chwili, czuję się w porządku, ale wiem, że nie da rady nadrobić zaległości

W I badaniu w szkole z Widzewa (SP nr 37) po postawieniu się w tej sytuacji badani uczniowie wskazywali przede wszystkim na odpowiedź C (dzwonię do koleżanki, informując ją o klasówce i proponuję pomoc w celu uzupełnienia materiału) – 37,1% zaznaczeń, w II badaniu natomiast na odpowiedzi B (proszę nauczycielkę o przełożenie klasówki) – 34,8% oraz A (zacieram ręce, cieszę się, że pozbyłam się rywalki, los tak zdecydował) – 32,6%. Zmiana odpowiedzi badanych po realizacji projektu może zastanawiać.

Badani uczniowie z SP nr 192 (rejon wpływu kibiców ŁKS) zaznaczyli inaczej – zarówno w badaniu I, jak i II odpowiedź C – dzwonię do koleżanki, informując ją o klasówce i proponuję pomoc w celu uzupełnienia materiału, z tym, że za drugim razem tę odpowiedź wskazało aż 77,8% badanych uczniów, a za I – 38,7%.

Badani uczniowie z SP nr 175 (rejon wpływu kibiców ŁKS i Widzewa) znacząco nie zmienili swojej postawy: w I badaniu zaznaczyli przede wszystkim odpowiedzi A i C, a w II odpowiedź C.

W szkole kontrolnej (SP nr 1) uczniowie w I badaniu zaznaczyli przede wszystkim odpowiedź C – 45,9%, a w II badaniu ich postawa uległa negatywnej zmianie – zaznaczyli przede wszystkim odpowiedź B – 44,1% wskazań. Trudno powiedzieć, co tej zmianie zadecydowało w szkole kontrolnej.

Wskazania badanych uczniów w poszczególnych szkołach i badaniach przedstawiają tabele: 14, 15.

Tabela 14. Zachowanie badanych (grupa kontrolna – SP nr 1) wobec sytuacji: „Przez cały rok szkolny rywalizowałam ze swoją koleżanką ze szkolnej ławki o zdobycie I miejsca w nauce. Osiągnęłyśmy równą liczbę punktów. Moja koleżanka zachorowała. Nauczycielka ogłosiła decydującą o wygranej „pracę klasową na jutro"

SP 1			badanie		Ogółem	Test Fishera
			I	II		
	A	Liczebność	10	10	20	
		% z badanie	27,0%	29,4%	28,2%	
	B	Liczebność	10	15	25	
		% z badanie	27,0%	44,1%	35,2%	
	C	Liczebność	17	6	23	**0,023**
		% z badanie	45,9%	17,6%	32,4%	
	D	Liczebność	0	3	3	
		% z badanie	0%	8,8%	4,2%	
Ogółem		Liczebność	37	34	71	
		% z badanie	100,0%	100,0%	100,0%	

A – zacieram ręce, cieszę się, że pozbyłam się rywalki, los tak zdecydował
B – proszę nauczycielkę o przełożenie klasówki
C – dzwonię do koleżanki, informując ją o klasówce i proponuję pomoc w celu uzupełnienia materiału
D – dzwonię do koleżanki w ostatniej chwili, czuję się w porządku, ale wiem, że nie da rady nadrobić zaległości

Na podstawie wyników badań, przedstawionych w tabelach: 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15 możemy zauważyć, iż w sytuacji, kiedy uczniowie stawiali siebie w konkretnej sytuacji, zachowanie badanych uczniów w aspekcie idei fair play, postrzeganej jako przestrzeganie przepisów, odpowiedzialność, zdrowie oraz równość szans, ulegało zmianie wśród badanych uczniów w każdej ze szkół biorącej udział w projekcie „Jestem fair". Nie zawsze były to jednak zmiany oczekiwane – przykład uczniów z SP nr 37 (rejon wpływu kibiców Widzewa). Najbardziej pozytywne zmiany (pokazane za pomocą deklaracji przez badanych w II i I badaniu), przekładające się na prawidłowe zrozumienie idei fair w sporcie i w życiu, mogliśmy stwierdzić u badanych uczniów w SP nr 175, a w SP nr 192 (rejon wpływu kibiców ŁKS) prawidłowe zrozumienie istoty fair play zostało wzmocnione.

Tabela 15. Zachowanie badanych (ze szkół, w których realizowany był projekt) wobec sytuacji: „Przez cały rok szkolny rywalizowałam ze swoją koleżanką ze szkolnej ławki o zdobycie I miejsca w nauce. Osiągnęłyśmy równą liczbę punktów. Moja koleżanka zachorowała. Nauczycielka ogłosiła decydującą o wygranej „pracę klasową na jutro"

SP 37 rejon wpływu kibiców Widzewa		**badanie**		**Ogółem**	**Test Fishera**
		I	**II**		
A	Liczebność	6	15	21	
	% z badanie	14,6%	32,6%	24,1%	
B	Liczebność	9	16	25	
	% z badanie	22,0%	34,8%	28,7%	
C	Liczebność	22	11	33	**0,026**
	% z badanie	53,7%	23,9%	37,9%	
D	Liczebność	4	4	8	
	% z badanie	9,8%	8,7%	9,2%	
Ogółem	Liczebność	41	46	87	
	% z badanie	100,0%	100,0%	100,0%	
SP 175 rejon wpływu kibiców obydwu łódzkich klubów		**badanie**		**Ogółem**	**Test Fishera**
		I	**II**		
A	Liczebność	14	7	21	
	% z badanie	40,0%	25,0%	33,3%	
B	Liczebność	7	7	14	
	% z badanie	20,0%	25,0%	22,2%	
C	Liczebność	11	12	23	**0,630**
	% z badanie	31,4%	42,9%	36,5%	
D	Liczebność	3	2	5	
	% z badanie	8,6%	7,1%	7,9%	
Ogółem	Liczebność	35	28	63	
	% z badanie	100,0%	100,0%	100,0%	
SP 192 rejon wpływu kibiców ŁKS		**badanie**		**Ogółem**	**Test Fishera**
		I	**II**		
A	Liczebność	10	0	10	
	% z badanie	32,3%	,0%	17,2%	
B	Liczebność	8	6	14	
	% z badanie	25,8%	22,2%	24,1%	
C	Liczebność	12	21	33	**0,001**
	% z badanie	38,7%	77,8%	56,9%	
D	Liczebność	1	0	1	
	% z badanie	3,2%	,0%	1,7%	
Ogółem	Liczebność	31	27	58	
	% z badanie	100,0%	100,0%	100,0%	

A – zacieram ręce, cieszę się, że pozbyłam się rywalki, los tak zdecydował
B – proszę nauczycielkę o przełożenie klasówki
C – dzwonię do koleżanki, informując ją o klasówce i proponuję pomoc w celu uzupełnienia materiału
D – dzwonię do koleżanki w ostatniej chwili, czuję się w porządku, ale wiem, że nie da rady nadrobić zaległości

6.3. Weryfikacja hipotez i wnioski

Na podstawie analizy wyników badań możliwe było zweryfikowanie tak postawionych hipotez:

H0 – nie istnieje zależność w rozumieniu zasad fair play w sporcie i w życiu wśród uczniów przed i po udziale w projekcie „Jestem fair";

H1 – istnieje zależność pomiędzy wprowadzonymi celowo zabiegami wychowawczo-dydaktycznymi a rozumieniem zasad fair play w sporcie i w życiu, tzn.: u uczniów, którzy uczestniczyli w projekcie „Jestem fair" świadomość znaczenia zasad fair play w sporcie i w życiu uległa zmianie – po zakończeniu projektu pilotażowego była bliższa oczekiwanej. (Wyniki II badania są korzystniejsze niż I badania przeprowadzone wśród uczniów biorących udział w projekcie „Jestem fair", również w odniesieniu do szkoły kontrolnej – SP nr 1).

Hipoteza HO została odrzucona, a przyjęta hipoteza H1.

Hipoteza H1 została zweryfikowana częściowo. Świadomość pojęcia fair play uległa poprawie u badanych uczniów we wszystkich szkołach, biorących udział w projekcie „Jestem fair", natomiast nie we wszystkich szkołach w sytuacji, kiedy badani mieli możliwość wyboru pewnych zachowań w aspekcie idei fair play, postrzeganej jako przestrzeganie przepisów, odpowiedzialność, zdrowie oraz równość szans, ulegało zmianie – SP nr 37 (rejon wpływu kibiców Widzewa).

Wnioski wynikające z badań

Na podstawie wyników, uzyskanych po przeprowadzeniu metodą audytoryjną dwukrotnie badań w czterech szkołach (w tym trzech biorących udział w projekcie „Jestem fair") można stwierdzić, że:

1. Scenariusze zajęć i metody nauczania prowadzone podczas warsztatów należałoby opracowywać dopiero po zapoznaniu się z wynikami pierwszego badania diagnostycznego, tak aby można było odpowiednio postawę fair play w życiu i w sporcie **wzmacniać (przykład SP nr 192 rejon wpływu kibiców ŁKS), budować (przykład SP nr 175 – rejon wpływu kibiców obydwu klubów) lub zmieniać (przykład SP nr 37 rejon wpływu kibiców Widzewa).**
2. Dla lepszego poznania zmian (lub ich brak) wynikających z wprowadzonego czynnika eksperymentalnego (tutaj zajęć w ramach projektu „Jestem fair"), należałoby dokonać pomiaru we wstępnej i końcowej fazie eksperymentu metodą kojarzenia (parowania), tzn. opracować wyniki I i II badania anonimowo, ale po kolei dla konkretnej osoby.

7. PODSUMOWANIE

Postawa fair play może spełniać różne wychowawcze funkcje, pod warunkiem jednak, że młodzież będzie rozumiała jej sens, kojarzyła z nią zasady czystej gry nie tylko w walce sportowej. Przestrzeganie idei fair play w sporcie warunkuje jego podstawowe wartości, a w szczególności wartości perfekcjonistyczne, socjocentryczne, emocjonalne i intelektualne. Bez wartości tych nie można mówić o wychowawczej roli idei fair play. Ważne jest, aby tę zasadę rozumieć nie tylko w aspekcie dokonań sportowych, ale w zachowaniu na co dzień: w szkole czy na stadionie.

Na podstawie zrealizowanego projektu pilotażowego można wysnuć następujące wnioski:

1. Na podstawie przeprowadzonych zajęć warsztatowych przez studentów, można zauważyć, że uczniowie w szkołach (SP nr 37 i SP nr 192, znajdujących się przy stadionach Widzewa i ŁKS) uświadamiali sobie, dlaczego obiektywnie należałoby się stosować do zasad fair play tak w kibicowaniu, jak i w życiu codziennym. Jednakże, zakorzenione w środowisku stereotypy, nakazujące niechęć do drugiej drużyny, nie pozwalały im odnieść tego do własnej osoby. Stąd dla zwiększenia zakresu oddziaływań tej idei na osobowość uczniów i zaszczepienia jej we wszystkich możliwych wymiarach, należy jednocześnie eliminować głęboko zakorzenione w świadomości młodych ludzi konkretne stereotypy i uwrażliwić na uczucia i potrzeby innych, np. dając im zadania pozwalające wcielić się w sytuację osób, dla których kibicowanie niezgodne z duchem fair play może stanowić poważny problem, a nawet zagrożenie.
2. Uczniowie zdają sobie sprawę z rangi zasady „fair play" i sami próbują kierować się nią w życiu – świadczą o tym ich wypowiedzi i przytaczane sytuacje. Jednak nie zawsze jest ona poprawnie definiowana i rozumiana. Stąd rozpowszechnienie wartości fair play jako elementu edukacyjnego jest szansą na poprawne zachowania na boisku, stadionie, w szkole i na co dzień. Ważnym jest uświadamianie nauczycielom i uczniom o potrzebie wzmacniania zachowań zgodnie z prawidłowo pojętymi wartościami fair play.
3. Wspieranie pozytywnych zachowań w sporcie, na trybunach i w życiu nie powinno odbywać się sporadycznie, należałoby wypracować model pracy edukacyjnej ciągłej, zaczynając od najniższego kształcenia instytucjonalnego – przedszkola.
4. Wykorzystanie autorytetu zawodników/sportowców jest ważnym spoiwem konsolidującym społecznie młodzież.
5. Współpraca przy realizacji projektu „Jestem fair" wielu instytucji pokazała, że sprzyja ona wypracowaniu wspólnego celu i jego realizacji, jednak wciąż najważniejsza pozostaje współpraca pomiędzy nauczycielami i rodzicami

uczniów, dlatego pilne wydaje się – poza wsparciem z zewnątrz – odpowiednie motywowanie wychowawców i nauczycieli oraz szkolenie w zakresie wdrażania nowych metod pracy oraz wykorzystywania dostępnych narzędzi edukacyjnych. Projekt „Jestem fair" wskazał w jaki sposób można poprzez ideę fair play propagować odpowiednie zasady moralno-społeczne nie tylko w sporcie, ale na stadionie i w życiu na co dzień.

BIBLIOGRAFIA

Dudała J., *Fani-chuligani. Rzecz o polskich kibolach*, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 2004.

Kaźmierczak A., Kowalska J.E., *Edukacja olimpijska i jej innowacyjna forma kształcenia studentów pedagogiki Uniwersytetu Łódzkiego*, w: *Innowacje w edukacji akademickiej*, red. J. Piekarski, D. Urbaniak-Zając, Wyd. UŁ, Łódź 2010.

Kowalska J., *Edukacja olimpijska szansą na kulturalny odbiór widowiska sportowego*, w: *Edukacja olimpijska w reformującej się szkole*, red. Z. Żukowska, R. Żukowski, Wyd. Estrella, Warszawa 2000.

Kowalska J., *Can hooliganism at sport stadiums be prevented?*, w: *Studies in physical culture and tourism*, red. W. Lipoński, Vol. 8, Poznań 2001.

Kowalska J., *Fair play w subkulturze pseudokibiców*, w: *Fair play w europejskiej kulturze i edukacji*, red. Z. Żukowska, R. Żukowski, Warszawa 2004.

Kowalski R., *Potomkowie hooligana. Szalikowcy. Społeczno-kulturowe źródła agresji widowni sportowych*, Radom 2000.

Lipiec J., *Filozofia olimpizmu*, Wyd. Sprint, Warszawa 1999.

Lipoński W., *Olimpizm dla każdego*, Wyd. AWF, Poznań 2000.

Okoń W., *Nowy słownik pedagogiczny*, WA „Żak", Warszawa 2004.

Szymczak W., *Podstawy statystyki dla psychologów*, Difin, Warszawa 2008.

Żukowska Z., *Edukacja olimpijska młodzieży. Tradycje-teraźniejszość-perspektywy*, w: *Fair play. Sport. Edukacja*, Warszawa 1996.

Żukowska Z., *Klub Fair Play Polskiego Komitetu Olimpijskiego*, Wyd. Estrella, Warszawa 2009.

ZAŁĄCZNIKI

Załącznik 1
PRZYKŁADOWY SCENARIUSZ LEKCJI

Temat: „Fair play" w sporcie i życiu

Cele ogólne:
- zapoznanie uczniów z terminami „fair play" i „faul play", podanie definicji i objaśnienie
- przedstawienie historii „fair play"
- znaczenie „fair play" w życiu i sporcie

Cele szczegółowe:
Uczeń:
- potrafi podać definicje „fair play", „faul play"
- potrafi krótko opowiedzieć historie terminu „fair play"
- wie co oznacza „fair play" w sporcie
- potrafi podać sytuacje „fair play" z życia codziennego, w szkole, w klasie, na boisku i podwórku

Metody nauczania:
- słowne: pogadanka
- aktywizujące: burza mózgów, praca w grupach

Pomoce dydaktyczne:
- materiały pomocnicze dla ucznia (kartki żółte i czerwone),
- sprzęt multimedialny
- papier do rysowania plakatów
- flamastry

Uczestnicy
Młodzież w wieku 13 lat (VI klasa szkoły podstawowej) – jedna klasa, ok. 24 uczniów
Czas
Dwie godziny lekcyjne – 2 x 45 minut

Forma pracy:
- grupowa
- indywidualna

PIERWSZE 45 MINUT

Część wstępna (10 minut):

1. Powitanie z grupą.
2. Podzielenie grupy na sześć podgrup.
3. Omówienie tematyki zajęć – wprowadzenie.
4. Zaprezentowanie zadań zajęć.

Część właściwa (30 minut):

1. Zabawa integrująca grupę – 10 minut
   Każda z sześciu podgrup znajduje wspólne cechy, które ich charakteryzują, np. wspólna litera w imieniu lub nazwisku, wspólne zainteresowania i wypisuje je na kartonie. Następnie wszystkie są przyklejane na tablicy i omawiane
2. Krótka historia powstania idei fair play
   Prowadzący krótko omawia historię fair play
3. FAIR PLAY tylko w sporcie czy również w życiu codziennym?
   Zostaje zaprezentowany pokaz zdjęć i krótkich filmów dotyczących zachowań fair play i faul play w sporcie i w życiu (są omawiane przez prowadzącego w formie dyskusji)
4. Omówienie przykładowych konkursów fair play i wyróżnień przyznawanych za odpowiednią postawę w sporcie i w życiu
   Burza mózgów – wypisywanie znanych konkursów w podgrupach, zaprezentowanie ich na forum

Część końcowa (5 minut):

1. Podsumowanie zajęć. Każdy z uczestników otrzymuje żółtą i czerwoną kartkę. Następuje pokaz slajdów z postawą fair i faul play. Uczniowie podnoszą żółtą, kiedy występuje postawa fair i czerwoną, kiedy faul play.

DRUGIE 45 MINUT

Część wstępna – 5 minut:

- Krótkie przypomnienie postawy fair i faul play – „Promyczkowe uszeregowanie" – uczniowie zapisują hasła określające postawę fair play w sporcie i w życiu. Następnie układają je hierarchicznie od – ich zdaniem – tych najważniejszych, do mniej ważnych.

Część właściwa (30 minut):

I. Klasę dzielimy na 6 grup i przydzielamy je do 6. zorganizowanych wcześniej przez nas „stacji". Wybieramy po jednej osobie, która na stałe zostanie przydzielona do danej stacji, podczas gdy pozostałe osoby z grup będą się przemieszczały do kolejnych stanowisk co 4 minuty. Poszczególne stanowiska (stacje) służą spełnieniu określonych zadań.
   Każdej stacji przypisujemy na kartce zadania w sposób hasłowy, np. „list ucznia do nauczyciela", po czym nauczyciel szczegółowo podaje założenia.

Stacja numer:

1. Napisz list ucznia do nauczyciela o postępowaniu fair. Zawrzyj w nim możliwe błędy, które zaobserwowałeś w pracy, w szkole lub placówkach oświatowych.
2. Napisz list trenera do prezesa klubu o inicjatywie wystąpienia drużyny na rozgrzewce przed meczem w koszulkach z logo fair play. Zawrzyj w nim argumenty przekonujące o sile wartości gry fair i propagowaniu jej w społeczeństwie.
3. Napisz list komendanta Policji do kuratorium oświaty, w którym przekonasz kuratorium do stworzenia programu edukacyjnego na temat „fair play w szkole i życiu".
4. Napisz list pracodawcy do pracownika, w którym przekonasz pracownika do wykorzystania czasu pracy z duchem fair play.
5. Napisz list pedagoga szkolnego do ucznia, w którym przekonasz go, że idea fair play to długofalowa korzyść budowania relacji międzyludzkich.

Co 4 minuty następuje przesunięcie grup (z wyjątkiem wskazanych wcześniej do pozostania na stanowiskach osób) o jedno stanowisko tak, by każda grupa mogła dodać swoją część do całości poszczególnych zadań.
Osoby, które pozostają przy jednym stanowisku, mają za zadanie wyjaśnić grupom, które w danym momencie podejdą do ich stanowiska, na czym polega ich rola i czego dokonała poprzednia grupa.

II. Przygotowanie w sześciu grupach plakatów promujących ideę fair play w swojej szkole wraz z hasłem. Następnie wszystkie zostają przyklejone do tablicy. Każda podgrupa omawia krótko swój plakat.

Część końcowa – 10 minut:

1. Głosowanie na najlepszy plakat w grupach (można też indywidualnie). Nie można głosować na swój. Wrzucenie numeru z wybranym plakatem do pudełka. Wyjęcie, policzenie głosów, odczytanie wyników.
2. Podsumowanie zajęć.

Załącznik 2

PLAN SPOTKAŃ PIŁKARZY ŁÓDZKICH KLUBÓW z uczniami szóstych klas z trzech łódzkich szkół, w ramach projektu „Jestem fair"

Terminy:
16.11.2009 r., godz. 11:00-12:30, SP 37, ul Szpitalna 9/11
18.11.2009 r., godz. 11:00-12:30, SP 175, ul. Pomorska 28
20.11.2009 r., godz. 11:00-12:30, SP 192, ul. Krzemieniecka 24a

Cel spotkania:
W ramach celów ogólnych projektu „Jestem fair", tj.:
1. Podjęcie działań edukacyjnych wspierających propagowanie idei fair play w sporcie i życiu.
2. Wychowanie poprzez sport (w tym do kulturalnego odbioru widowiska sportowego) jako element zwalczania rasizmu, ksenofobii i antysemityzmu oraz upowszechniania postawy większego zrozumienia dla innych kultur i wyznań i większej tolerancji wśród uczniów klas szóstych – przyszłych gimnazjalistów.

Celem spotkania piłkarzy z uczniami szkół jest:
1. Wspieranie pozytywnych wzorów zachowań na stadionach.
2. Oddziaływanie za pomocą autorytetów zawodników a tym samym odpowiednich zachowań na boisku poprzez spotkania z piłkarzami.

Oczekiwane efekty:
1. Świadomość bezsensowności działań wulgarnych i chuligańskich między zantagonizowanymi grupami fanów – nie poprzez upokarzanie przeciwnika hasłami faszystowskimi, antysemickimi.
2. Świadomość modelu kibica, który kibicuje z poszanowaniem innych kultur, religii, rasy.
3. Demotywacja do naśladowania swych „chuligańskich idoli" i kopiowania ich zachowań wśród dzieci wkraczających w trudny wiek pokwitania (11-12 lat), aby nie stali się naturalnym zapleczem dla zorganizowanych grup chuliganów. W dłuższej perspektywie czasowej można mieć nadzieję, że zmniejszony dopływ młodzieży do grup chuligańskich doprowadzi do widocznej marginalizacji zjawiska przemocy i związanych z tym w środowisku kibiców piłkarskich.

Uczestnikami wspólnych spotkań są:
1. Po trzech piłkarzy z klubów: ŁKS i Widzew podczas każdego spotkania w szkole.
2. Uczniowie szóstych klas (po dwie) w trzech szkołach i ich nauczyciele.
3. Moderator Tomasz Stolarczyk – student UŁ.
4. Koordynator projektu dr Jolanta Kowalska – Uniwersytet Łódzki.
5. Studenci pedagogiki Wydziału Nauk o Wychowaniu UŁ, specjalność pedagogika kultury fizycznej i zdrowotnej.

Planowany przebieg spotkania w każdej ze szkół:

1. Powitanie przez dyrektora szkoły.
2. Przedstawienie celu i planu spotkania przez moderatora – czas ok. 5 minut.
3. Krótkie przedstawienie historii klubów przez rzeczników lub piłkarzy klubów – czas ok.10 minut.
4. Pogadanka z zawodnikami Widzewa i ŁKS-u – czas ok. 30 minut.
5. Wręczenie ulotek przeciwko rasizmowi w postaci czerwonych kartek i długopisów dzieciom przez piłkarzy.
6. Autografy i wspólne zdjęcia z zawodnikami – czas ok. 40 minut.
7. Podziękowanie i pożegnanie – czas ok. 5 minut.

Pytania moderowane:

1. Jak rozpoczęła się Wasza przygoda z piłką nożną? Ile lat mieliście, co was skłoniło do podjęcia decyzji o poświęceniu się akurat tej grze? Czy od razu byliście zdecydowani na piłkę nożną, czy może podobnie do np. Marcina Gortata zaczynaliście od innej dyscypliny sportowej?
2. Co dla Was oznacza równość szans w sporcie? Czy spotkaliście się z nieposzanowaniem tej zasady, a jeśli tak, to jakie były Wasze odczucia?
3. Jak ważne jest dla Was przestrzeganie zasad fair play w czasie meczu?
4. Pytanie dotyczące ostatnio nagłośnionego problemu, mianowicie be zmyślnej, brutalnej gry. Wszyscy z pewnością znamy przypadki fauli Taylora na Eduardo czy Witsela na Wasilewskim. Co sądzicie o takiej grze? Czy nie jest tak, że jednak zdrowie jest wartością większą niż zwycięstwo? Czy nie lepiej odstawić nogę niż zrobić przeciwnikowi krzywdę i skończyć jego karierę?
5. Czy i w jaki sposób okazujecie szacunek do przeciwnika podczas zawodów?
6. Przejdźmy do kwestii kibicowania. Jakie zachowania na stadionie pomagają Wam wznieść się na wyżyny umiejętności, a jakie przeszkadzają? Czy wulgarne okrzyki ze strony kibiców, skierowane do kibiców przeciwnika pomagają Wam?
7. Jakie są Wasze odczucia, gdy jadąc przez miasto widzicie napisy na murach? Czy w jakimkolwiek stopniu przynoszą Wam chlubę, czujecie się dumni widząc takie „wsparcie”?
8. Wiadomo, że kibice Widzewa i ŁKS-u za sobą nie przepadają. Czy podobnie jest z Wami, piłkarzami? Czy poza boiskiem nadal jesteście rywalami, czy już kolegami?
9. Reasumując, co dla Was oznacza „fair play” na boisku oraz na trybunach?
10. Na zakończenie prosiłbym o kilka słów zachęcających młodzież do uczestnictwa w sporcie: zarówno zawodniczo, jak i w roli kulturalnych kibiców.
11. Ewentualne pytania od dzieci z sali.
12. Dziękuję bardzo za rozmowę.

Wręczenie ulotek przeciwko rasizmowi w postaci czerwonych kartek i długopisów. Autografy i wspólne zdjęcia:
Na zakończenie piłkarze wręczają dzieciom – uczestnikom spotkania ulotek przeciwko rasizmowi w postaci czerwonych kartek i długopisy – jest to czas na rozdawanie autografów i wspólne zdjęcia.

Podziękowanie i pożegnanie:
Moderator i Dyrektor szkoły dziękuje za wspólne spotkanie – wręczenie pamiątek przygotowane przez dzieci dla piłkarzy.

Załącznik 3

REGULAMIN Turnieju Piłki Nożnej Chłopców „JESTEM FAIR"

Miejsce rozgrywek: Orlik przy SP nr 55 w Łodzi

Termin: 9.04.2010 (godz. 10-12)
Sprawy regulaminowe i przepisy gry:

- Losowanie i odprawa techniczna zespołów.
- Każda drużyna może liczyć maksymalnie 12 zawodników oraz opiekuna zgodnie ze zgłoszeniem. Drużyna nie może zgłosić nowego zawodnika w czasie trwania zawodów.
- W Turnieju uczestniczy młodzież z klas szóstych, biorąca udział w projekcie Jestem fair.
- Przed rozpoczęciem Turnieju kapitanowie drużyn zgłoszą się do biura zawodów w celu udziału w losowaniu grup oraz kolejności gier, a także weryfikacji dokumentów zawodników.
- Zespoły powinny posiadać jednolite kolorystycznie komplety strojów (najlepiej z numerami).
- Wprowadza się obowiązek gry w obuwiu piłkarskim lub sportowym z płaską podeszwą (nie w metalowych korkach!).
- Drużyna składa się z 6 zawodników (5 + bramkarz) i 6 rezerwowych.
- Za wygrane spotkanie drużyna otrzymuje 3 punkty, za remis 1 punkt.
- Do rozgrywek przystępują 3 zespoły. Rozgrywki prowadzone będą systemem „każdy z każdym".
- Obowiązują: niniejszy regulamin oraz w kwestiach w nim nie uregulowanych, przepisy PZPN.
- Czas gry: 2 x 15 min. Przerwa: 5 min. Przerwa między kolejkami w turnieju: 15 min.
- Rzut karny z odległości 6 m.

- Zmiany zawodników w trakcie gry systemem hokejowym ze strefy zmian wyznaczonej przez sędziego zawodów.
- Pole karne wg oznaczonych linii.
- Aut bramkowy wznawiany przez bramkarza nogą.
- Odległość zawodnika drużyny przeciwnej od piłki przy stałych fragmentach gry – 4 m.
- Przepisy o spalonym nie obowiązują.
- Zabrania się wykonywania wślizgów.
- Rzuty wolne pośrednie i bezpośrednie wg interpretacji sędziego.
- Wykroczenia mogą być karane przez sędziego karą indywidualną – 2 lub 4 min, a za rażącą i niesportową postawę czerwoną kartką do końca meczu (wtedy drużyna gra w osłabieniu przez 4 min, a ukarany zawodnik nie może powrócić na boisko oraz wystąpić w następnym meczu).
- Na boisku nie może być mniej niż 4 zawodników, w tym przypadku kary odkłada się.
- O kolejności zajętych miejsc w grupie decyduje:
  1) ilość zdobytych punktów,
  2) wynik bezpośredniego spotkania,
  3) korzystniejsza różnica bramek,
  4) większa ilość zdobytych bramek,
  5) rzuty karne.
- Każdy zawodnik zobowiązany jest posiadać legitymację szkolną lub inny dokument tożsamości (paszport) oraz zaświadczenie lekarskie o zdolności do udziału w Turnieju.
- Ww. dokumenty kierownik drużyny zobowiązany jest posiadać przy sobie i na żądanie organizatorów lub opiekuna drużyny przeciwnej, okazać pod karą dyskwalifikacji zawodnika do czasu dostarczenia dokumentu.
- Zawodnicy biorący udział w Turnieju uczestniczą za pisemną zgodą opiekunów prawnych. Organizator nie bierze odpowiedzialności za zdrowie zawodników związane z chorobami, o których nie został poinformowany.
- Na terenie Orlika należy dostosować się do regulaminu Obiektu.
- We wszystkich sprawach spornych, nie ujętych w regulaminie i przepisach PZPN, decyzje podejmuje organizator.

Załącznik 4

Podczas Turnieju „Jestem fair" zostanie rozstrzygnięty konkurs na kibicowanie „fair play" wśród tych uczniów klas VI, którzy nie są zawodnikami.
REGULAMIN KONKUSRU NA KIBICOWANIE FAIR PLAY PODCZAS TURNIEJU PIŁKARSKIEGO

Cel konkursu:
1. Kształtowanie pozytywnych postaw społecznych,
2. Promowanie pozytywnych zachowań kibicowskich,
3. Wdrażanie do wyrażania własnych emocji podczas oglądania widowisk sportowych, zgodnych z zasadami „fair play",
4. Wdrażanie do kulturalnego odbioru widowiska sportowego w formie zabawy a nie agresji,
5. Kształtowanie umiejętności godzenia się z porażką oraz okazywania wygranej – szacunek dla przeciwnika.
6. Do konkursu przystępują zespoły dopingujące swoje drużyny w ramach Turnieju „Jestem fair", rozegranego na Orliku, który odbędzie się w dniu 09.04.2010r.

Kryteria oceny grup kibiców:
a) kulturalne zachowanie podczas wejścia na obiekt i podczas trwania i po zakończeniu Turnieju – do 10 pkt;
b) używanie chorągiewek, flag, transparentów – do 10 pkt;
c) słowno-muzyczny doping (prezentowanie własnej drużyny/szkoły poprzez kulturalne hasła, okrzyki, przyśpiewki) – do 15 pkt;
   - stosowanie instrumentów muzycznych – do 5 pkt;
   - okrzyki dopingujące drużynę do gry – do 5 pkt;
   - przyśpiewki wszystkich kibiców danej drużyny – do 5 pkt;
d) okazywanie szacunku dla zawodników, sędziów i kibiców przeciwnej drużyny – do 15 pkt.

Razem można uzyskać: 50 pkt
Zachowania wulgarne i agresywne dyskwalifikują do oceny grupę kibiców.